

67549

7069

MAGYARY GÉZA

EMLÉKBESZÉD

A MAGYAR JOGÁSZEGYLET 1929. ÉVI OKTÓBER HÓ 20-IKI

TELJES ÜLÉSÉN ELMONDTA

D^{re} FABINYI TIHAMÉR

D^{re} SZÁSZY BÉLA ELNÖK MEGNYITÓ- ÉS ZÁRSZAVÁVAL

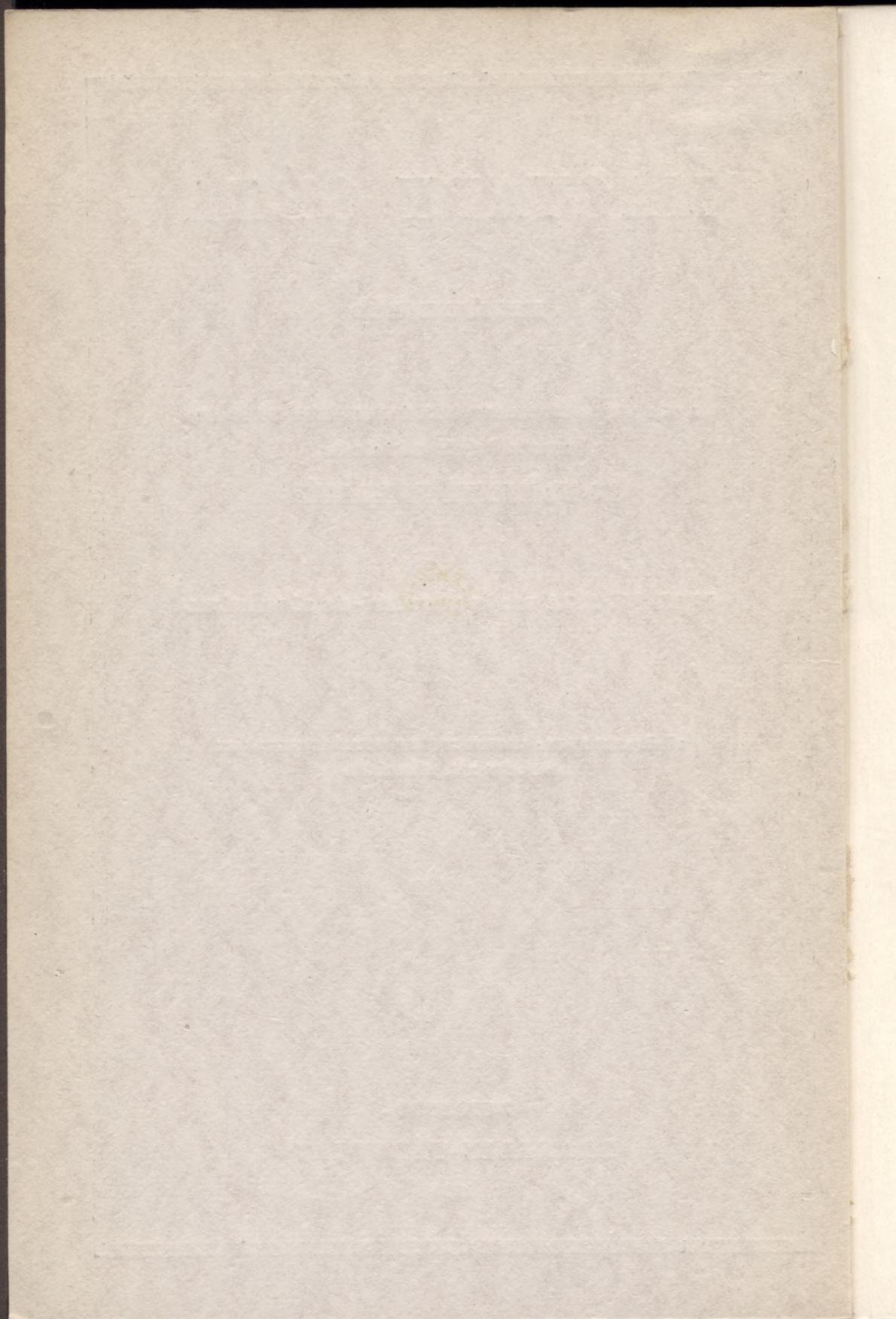
KÜLÖNLENYOMAT A MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK
1929. ÉVI XXI. KÖTETÉBŐL

BUDAPEST

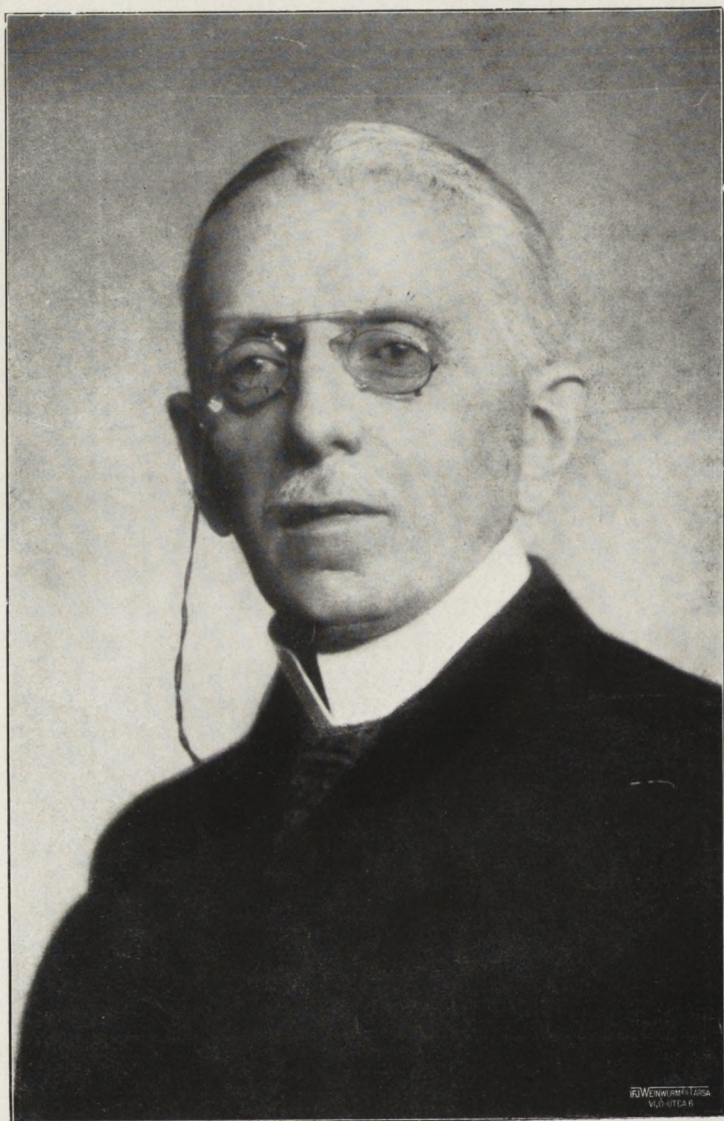
FRANKLIN-TÁRSULAT

1930

B

MAGYARY GÉZA

*Szeretett mestere és atyai barátja
iránt érzett hálás kegyelete jeléül
tisztelettel átnyújtja*

a szerző.

STANDARD OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL.

1911

MAGYARY GÉZA

EMLÉKBESZÉD

A MAGYAR JOGÁSZEGYLET 1929. ÉVI OKTÓBER HÓ 20-IKI

TELJES ÜLÉSÉN ELMONDTA

Dr FABINYI TIHAMÉR

Dr SZÁSZY BÉLA ELNÖK MEGNYITÓ- ÉS ZÁRSZAVÁVAL

KÜLÖNLÉNYOMAT A MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK

1929. ÉVI XXI. KÖTETÉBŐL

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

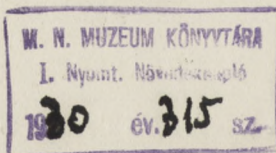
1930

ANDRÁS AYDAM

67549

Ring-j.
4069

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Dr. Szászy Béla elnök:

Mélyen Tisztelt Teljes Ülés!

A mai ünnepélyes alkalommal szerencsénk van körünkben üdvözölni megboldogult tagtársunk, Magyary Géza mélyen tisztelt nővérét, továbbá a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltóságának, a Magyar Tudományos Akadémiának, a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemnek, a szegedi, a pécsi és a debreceni egyetemnek és jogi karainak, valamint a Külügyi Társaságnak mélyen tisztelt képviselőit.

Mély tisztelettel üdvözlöm őket a Magyar Jogászegylet nevében s köszönöm nekik, hogy kegyeletes érzésüknek kifejezésére megjelenésükkel ülésünk ünnepélyességét emelni méltóztattak.

Mai ünnepélyes ülésünket egy kiváló és igaz, mondhatnám szentéletű férfiú, dr. Magyary Géza emlékének fogjuk szentelni, aki egész életét a jogtudomány művelésében, az ifjúság nevelésében és az erények gyakorlásában töltötte. A családi élet örömeit magától megtagadva, szerető nővéri kezekről ápolt meleg otthonában csak a tudománynak, a hazának s a legmagasabb eszményeknek élt, telve szeretettel embertársai iránt, akikről csak jót tudott feltenni és elhinni, gyűlölve mindent, amit rossznak tartott vagy igazságtalannak érzett.

Hogy ki volt ő s mi volt életének alkotása, nem kell elmondanom. Mindnyájan ismertük őt irodalmi működéséből s különösen a magyar perjog s a nemzetközi perjog körében alkotott nagybecsű és hazánkban sok tekintetben úttörő műveiből. Mint kiválóan buzgó tanára a budapesti Pázmány Péter tudományegyetem jogi karának, példányképe volt a tanári kötelességteljesítésnek. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának és több tudományos társaságnak. Elnöke volt a Magyar Jogászegylet perjogi szakosztályának s könyvkiadó

bizottságának. Élete munkáját a neki szentelt emlékbeszédben bizonyára érdeme szerint fogja méltatni az én kedves barátom, Fabinyi Tihamér, aki neki igen szeretett tanítványa s büszkesége volt, s akit élete végéig őszinte bizalmában részesített.

Telve hazaszeretettel s mint a Felvidék fia, mélységes fájdalommal érezte szűkebb hazájának elvesztését, ami szívéen találta, de egyúttal fokozott munkára is sarkalta őt, s a minden jó hazafit átható rendíthetetlen hit és reménység a jobb jövőben és az igazság győzelmében adott neki lelki erőt ehhez a munkássághoz.

Neve túlterjedt hazánk határain. Sokan ismerték őt; sokan megsiratták halálát; de senki jobban, mint én.

Nekem régi kedves jóbarátom volt. Ismertem az ő tiszta lelkének egész belső világát. Együtt kezdtük az életet; egymás mellett ültünk az egyetem padjain; egy bíróságnál voltunk joggyakornokok; a kecskeméti jogakadémián együtt tanárkodtunk három éven át. Azután szétváltak utaink; de a szívünkhöz nőtt baráti érzés fennmaradt közöttünk s ma az ő halála után is úgy érzem még, mintha ő csak távol volna tőlem szeretett könyvei között az ő csendes otthonában, ahol én időnkint fel-felkerestem őt.

A valóság, fájdalom, az, hogy ma már csak emlékét ünnepeljük annak, aki váratlan, korai halálával hazáját, a tudományt és egyletünket egy fáradhatatlan, önzetlen, nemeslelkű hivatott munkásától fosztotta meg, barátainak pedig el nem múló szeretetét vitte magával új otthonába oda, ahol majd nemcsak én, de mindnyájan fel fogjuk őt keresni egykor s átadjuk neki a halhatatlanság koszorúját, amelyet földi életének érdemeiből fonunk ma az ő felejthetetlen emléke körül.

Felkérem Fabinyi Tihamér tagtársunkat, szíveskedjék emlékbeszédét megtartani.

Dr. Fabinyi Tihamér:

Mélyen Tisztelt Teljes Ülés!

Magyary Géza emlékezetének áldozni gyűltünk ma össze és nekem jutott osztályrészül, hogy az emlékezés fáklyájával megvilágítsam az ő életét és munkáját. Mélységes elfogódottság tölti el lelkemet, mivel most érzem át valójában, hogy e feladat minő fájdalmas és mily nehéz. Fájdalmas, mert a hálatelt szeretet bensőséges szálai fűztek hozzá és akik szerették, még most is csak nehezen, fel-felsugárzó fájdalommal tudnak bele-törődni korai elvesztésébe. Nehéz és talán meghaladja erőmet, mert ha helyesen fogom fel kötelességemet, ez nem szorítkozhatik pusztá életrajzra és irodalmi tevékenységének ismertetésére, hanem meg kell állapítania működésének jelentőségét és főleg azt, hogy mire nyújtott útmutatást Magyary Géza. Az emlékbeszéd igazi rendeltetése mindenkoron csak ez lehet. De úgy érzem, hogy fokozottan feladata ez ma, mert megnehezült az idők járása felettünk és talán sohasem volt annyira szükségünk a nagy embereink tudásában és jellemében rejlő kultúr-értékeink fennmaradására, mint napjainkban. Ezeket jövőnk érdekében átmenteni csak akkor sikerülhet, nagy halottunkat, nemzetünket és magunkat csak úgy becsülhetjük meg igazán, ha tárgyilagosan számbavesszük, hogy mily maradandó értékek rejlenek az ő életében s műveiben és ezeknek meg nem szűnő hatóerőt kölcsönzünk azzal, hogy hirdetjük és követjük is a bennük megnyilatkozó példaadást.

Ilyen értelemben véve kevés tudósunk volt, aki annyi becseset alkotott, annyi termékenyítő példaadást nyújtott volna, mint éppen Magyary Géza. Mert kevesek keble volt a nemes lelki tulajdonságoknak oly gazdag tárháza, mint az övé. A fizikának a rezonanciára vonatkozó törvénye csodálatos módon az érzelmi és lelki világban is érvényesül, ahol a lélek mélyéből fakadó igazi érzések azok, amelyek lelki visszhangot és érzelmi rezonanciát kelteni képesek. Ez magyarázza meg, hogy Magyary Géza egyénisége nagy zárkózottsága ellenére és mun-

kássága szakterekre való korlátozottsága mellett is oly nagy hatással volt nemcsak a hozzá közelállókra, tanítványaira, de ezeken túl is tudományos és társadalmi életünk szélesebb köreire, amelyeket mind mély gyászba borított az ő váratlan elhúnyta.

* * *

Életrajza.

Nemes lelki tulajdonságainak csiráját a szülői házból hozta magával és abból a talajból, ahol a Nagyszombat melletti Alsó-lecon 65 esztendővel ezelőtt bölcsőjét ringatták.

Nagyszombat.
(1864—1882.)

Egész életén át élénken élt benne a szeretet és vágyódás szülőföldje iránt, melyről a nagyszombati születésű Emmer Kornél felett, a Magyar Filozófiai Társaságban 1913 februárjában tartott emlékbeszédben a következő meleg szavakkal emlékezett meg: «Nagyszombat, a régi egyetemi város, rendkívül nagy kultúrtényező Magyarország történetében. Fontos kultúrtényező volt már az egyetem alapítása előtt és még inkább vált azzá azon 150 esztendő alatt, míg az egyetem az ő falai közt székel. És noha főiskoláját idővel elvesztette és sok más közintézményét is elvették, kultúrjelentősége nem szűnt meg, sőt ma (1913-ban) még nagyobb, mint valaha. Mélyen megható, hogy egy nagy nemzetiségi tenger közepén a sors kedvezőtlen fordulása mellett is egyharmad magyar lakosával erős védbástyája a mi ügyünknek ez a régi város és mennyivel volna erősebb, ha a sors keze nem nehezedik rá oly mostohán. Itt ebben a városban, az érseki főgimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait Emmer Kornél. Ennek a városnak nagy kultúremlékei ébresztették fel benne a vágyakozást a nagy műveltség iránt». Íme ő maga határozta meg így egyénisége nagy értékeinek egyik legjelentősebb forrását a fenti szavakban, amelyeket ismételve mondhatjuk: «Mélyen megható, hogy azóta a mi ügyünknek ezt az erős védbástyáját, ezt a kultúrtényezőt is elvette tőlünk Trianon» — és akik Magyar Gézával az utolsó tizenöt esztendőben gyakrabban érintkezhettek, tanúságot tehetnek a mellett, hogy a szülőföldje elvesztése felett érzett mindig visszatérő súlyos fájdalom, melytől elkeseredve minden vágyódása ellenére Trianon óta többé nem tudta lábát a szülői hajlék földjére tenni, rágódott mindvégig az ő nemes szívéen és

járult hozzá nagymértékben ahhoz, hogy nem volt meg az ellenálló ereje az őt megtámadó betegség leküzdésére.

A budapesti egyetemen, ahol a nagyszombati érseki főgimnázium elvégzése után tanulmányait folytatta, már negyedéves joghallgató korában, 1886-ban, megnyerte a Pasquich-féle jutalomdíjat a *magán- és büntetőjogi jogsegély* elveit tárgyaló munkájával, amelyről Pulszky Ágost és Apáthy István állapították meg bírálataukban, hogy «tudományos színvonalon áll és világos előadású». Jellemző, hogy irodalmi hajlamainak első megnyilatkozása a nemzetközi jog területére esett, amelynek problémái iránt mindvégig megőrizte, sőt élete utolsó két évtizedében legfőképpen ezeknek szentelte érdeklődését, úgyhogy egész irodalmi munkássága a nemzetközi jogból kiindul és oda visszatorkolló körpályát mutat, melynek centrumában a per-jog áll.

Egyetemi
tanulmányai.
(1883—1886.)

A nemzetközi jogba tartozik az ügyvédjelölti, illetve bírósági joggyakornoki működése (1887—1889) alatt a Magyar Igazságügy 1888. évi októberi és novemberi füzetében megjelent *«A jog- és cselekvési képesség a nemzetközi magánjogban»* című tanulmánya is, melyben már feltűnik a jogtörténeti és külföldi irodalmi anyag gondos felhasználása, ami későbbi műveit is jellemzi. Ebben a Savigny által propagált területiségi elvvel szemben a személyiségi (honossági) elv mellett tör lándzsát, nem mulasztván el azonban helyesen rámutatni arra, hogy a két elv közül egyik sem kivétel, hanem két különálló köz- és magánjogi érdekcsoportot védő szabály s így természetes, hogy a jog- és cselekvési képesség megítélésénél a honosság elve bizonyos megszorításokat szenved.

Joggyakorlati
évek.
(1887—1889.)

A joggyakorlat éveit egyébirányú serény tudományos munkával is tölti, állandó termékeny eszmecserében Szász Bélával, kihez az együtt töltött egyetemi évektől kezdve élete végéig nagyrabecsülő szívélyes barátság fűzi. Érdeklődése ekkor a *jogtörténet* felé fordul és 1890-ben teszi közzé a Magyar Igazságügyben újabb tanulmányát, melynek tárgya *«A rokonok törvényes öröklési rendje 1848 előtti jogunkban»*. Ebben az európai és hazai jogfejlődést feltűntető irodalmi, sőt okmányi anyagnak bő és világos előadásával tárgyalja a rokonoknak úgy az Árpád-kori, mint az adományrendszeren alapuló törvényes öröklési rendjét,

kiterjeszkedvén a városi és egyéb partikuláris jogokra is. Habent sua fata libelli! Ki gondolta volna, hogy ennek a jogtörténeti értekezésnek befejező fejtegetései éppen napjainkban aktualitást nyernek a magánjogi törvénykönyv küszöbön álló parlamenti tárgyalásaival kapcsolatban. Itt ugyanis Teleszky István nézete mellé állva úgy érvel, hogy a rokonok törvényes öröklésénél csak a rokon kapcsolat veendő figyelembe és nem egyúttal a vagyon eredete is; vagyis állást foglal az *ági öröklés* ellen. Régtől fennálló jogintézményekhez csak félve és óvatosan szabad hozzányúlni, de a közelebbi megvizsgálásnál könnyen kiderülhet, hogy nem minden él a nép lelkében és tényleges gyakorlatában, ami ősinek látszik s hogy talán sok minden ósdi abból, amit csak réginek vélünk. A magánjogi törvénykönyv tárgyalása során tehát mindenestre megfontolandónak látszik az ági öröklés problémája, amelynek kétségtelenül fennáll Magyar által is kiemelt két gyengéje: a vagyoneredet bizonyításának nehézsége és az az igazságtalanság, hogy a távolabbi ági rokon megelőzheti a közelebbi nem ági rokont. Figyelembe veendő továbbá az is, hogy az ági öröklés, melynek egyébként a nagyszülői csoporton túl alig is van gyakorlati jelentősége, sok perlekedésnek nyújt alapot s azt eredményezi, hogy bíróságaink és liberális fellebbviteli rendszerünk folytán főleg a kir. Kúria indokolatlanul vannak megterhelve végeredményben egészen csekély jelentőségű ági vagyont tárgyzó, de aránytalanul költséges, elkeseredett és időt rabló perekkel.

Kecskemét.
(1890—1892.)

Az 1890-es év egyébként is jelentős Magyar Gyéza életében. A két jóbarát derűs meglepetéssel értesül egymástól, hogy egymás szándékáról nem tudva mindketten pályáztak a kecskeméti ref. jogakadémia jogtörténet-egyházjogi tanszékére, melyre Szászy Béla nyer meghívást, de az ő ajánlására féléven belül Magyar Gyézát is megválasztják a római jog tanárává. Ifjúságuknak kedves három esztendejét töltik együtt az alföldi városban, ahol Magyar Gyéza 1892-ben megírja egyetlen római jogi tárgyú munkáját *«A vétségen alapuló kártérítési kötelezettségről»*. Ez a négy és fél ívre terjedő alapos tanulmány alkalmat ad neki arra, hogy behatoljon a római jog forrásaiba, amely bűvárkodásának utóbb ismét a per jog terén látja hasznát.

Nagyvárad.
(1893—1905.)

Az 1893. év, mint a kereskedelmi és a per jog rendkívüli tanárát, már a *nagyvárad* jogakadémián találja az időközben

ügyvédi oklevelet szerzett Magyary Gézát, kinek tudományos munkálkodásában ez fordulópontot jelent, mert nagy buzgalommal fog hozzá a kereskedelmi jog műveléséhez. A tanévet 1893. szeptember 15-én «*A kereskedelmi társaságok szervezésének irányelvei*» című előadással nyitja meg. Ebben a probléma lényegét abban jelöli meg, hogy a hitelezők javára mennyiben célszerű és lehetséges hatályosan lekötni csak magának a társaságnak, illetve ezenfelül a tagoknak vagyonát. Rámutat részvénytársasági jogunk egyes hiányaira, majd a korlátolt felelősség lényegét jogtörténeti és jogösszehasonlító alapon tárgyalva a törvényünkben szabályozott kereskedelmi társaságokon felül a francia, porosz és angol jog újabb társasági formáit is ismerteti és hazai irodalmunkban egyik legelső gyanánt foglalkozik a Németországban éppen csak egy évvel azelőtt (1892) behozott *korlátolt felelősségű társasággal*, mely nálunk 36 év után éppen e héten vált törvényhozási aktualitássá.

Közben a Jogi Szemlében cikksorozat alakjában, majd 8 1/2 íves különlenyomatként megjelenik a *kiadói ügyletről* szóló monográfiája. Teljes irodalmi felkészültséggel tárgyalja ebben a kiadói és szerzői jogot, ezek viszonyát egymáshoz, a kiadói ügylet fogalmát, kereskedelmi ügylet jellegét, megkötését, a belőle származó jogokat és köteleességeket, a benne való utódlást és megszűnését. Ezzel a művével egyszerre bejut a kereskedelmi jog jeles művelőinek sorába. 1894 tavaszán a *közkereseti társaság képviselőinek hatásköréről* és a *kereskedelmi társaságok franciaországi reformjáról* ír első ízben a *Jogtudományi Közönybe*, melynek hasábjait azután egy emberöltőn át oly sokszor gazdagította írásaival. A *Magyar Jogászegyletben*, melyhez későbbi munkásságának oly sok jelentős megnyilatkozása fűződik s ahol utóbb választmányi tag, majd a könyvkiadóbizottság s végül a perjogi szakosztály elnöke lett, akinek az (1913. és 1921. évi) őszi ülészakot megnyitó közgyűlési előadásai ünnepi eseményszámba mentek, *1895. február 9-én tartja* — már mint jogakadémiai nyilv. rendes tanár — *első előadását a csekkről*. Ebben a csekk gazdasági és jogi jelentőségét, történetét, külföldi szabályozásait, a csekkszerződést, a csekk kellékeit, a rajta szereplő személyek jogviszonyait elemzi és sürgeti a magyar csekk törvény megalkotását.

1896-ban a *biztosítási ügynökök jogállásának szabályozására* vonatkozó alapos véleménnyel szerepel az *országos jogászggyűlésen*, amelyen annak két későbbi összehívása alkalmával is — így 1911-ben mint a francia référé-eljárás meghonosítása tekintetében felvetett kérdés előadója, 1928-ban pedig mint a perjogi szakosztály elnöke — tevékeny részt vett.

Mindezeket a munkáit már jellemzi az előadásnak egyszerűsége és plasztikus világossága, amit csak az a szerző engedhet meg magának, aki teljesen uralja tárgyát. Nem volt született stilisztá és nem írt könnyedén, de folytonos műveléssel tisztává, vonzóvá és igen kifejezővé tudta csiszolni stílusát.

Termékeny és tartalmas munkássága jogászörökben országosan ismertté teszi a nagyváradi jogakadémia fiatal tanárát, aki a budapesti egyetemen elnyeri a *magántanári képeztést*. Tehetségét különösen magasra értékeli a kereskedelmi jog hírneves tekintélye, *Nagy Ferenc*, akivel egész további életükre szóló bensőséges barátságot köt.

Ezzel lezárul irodalmi működésének tizesztendős első étappe-ja és megkezdődik egy körülbelül két évtizedet felölelő második időszak, amelyben a polgári perjog művelésének szenteli magát. Első oszlopa ennek *«A polgári peres eljárás alaptanai»* című, 1898-ban megjelent munkája, mely nemcsak címében, hanem tartalmában és jelentőségében is alapvető. Második mérföldköve perjogász pályafutásának *nagy monográfiája a perbeli beismerésről* 1906-ból, amelyet már a budapesti egyetemen írt meg, ahová 1905-ben rendkívüli tanárrá nevezték ki. A harmadik határá és egyúttal betetőzés rendszeres tankönyve, a *«Magyar polgári perjog»* 1913-ban. Működése második korszakának végén mint a polgári perjog elismert mestere, tudományos erejének teljességében áll előttünk, aki eme főmunkáin kívül igen nagyszámú egyéb, legfőképen perjogi tárgyú cikket, értekezést és monográfiát írt, amelyek meghozták neki 1907-ben a *Magyar Tudományos Akadémia* levelező, majd 1917-ben rendes tagságát.

Feladatát ekkor a perjog terén befejezettnek látja. Bizalmas környezetben úgy nyilatkozik, hogy pihenni fog. Ezt a szándékát azonban nem valósítja meg; folytonos munkához szokott, annak és abban élő szelleme a nemzetközi jog felé fordul. Közel

hatesztendei elmélyedés és gondos tanulmány tárgyává teszi a nemzetközi bíráskodást és ennek eredményeként éppen a háború vége körül adja közre *erről szóló magyar munkáját, majd 1922-ben «Die internationale Schiedsgerichtbarkeit im Völkerbunde» című német monográfiáját*, mely egyszerre világszerte a nemzetközi jog művelőinek legkiválóbb tekintélyei közé emeli. Szakadatlan láncolatban jelennek meg idegen nyelveken is a magyar jogot ismertető, másrészt a magyar ügy nemzetközi megértését és a nemzeti kisebbségek sérelmeinek orvoslását célzó dolgozatai. Egyik legelőkelőbb nemzetközi jogi egyesület, az *«Institut du Droit International»* 1927-ben egyetlen magyar tagjává választja. Most már valóban pihenni akar, legalább is a nyarat procul negotiis óhajtja tölteni. Nagy örömmel újságolja benső barátai kis csoportjának, hogy megvásárolta a maga tuskulániumát nem messze a fővárostól, a pilisi hegyek alján. De a Gondviselés másként határozott. A magyar ügynek szüksége van rá külföldön. Bár már gyengélkedik, kötelességtudása viszi, betegen utazik el az Institut du Droit International 1928 augusztusi stockholmi konferenciájára és ott támad rá a betegség, mely rövid néhány hét alatt, tavaly október 9-én sírba vitte.

Így röppent el ez a nemes élet, melyre visszatekintve, igazat adhatunk Emersonnak, hogy a nagy emberek életrajza a legrövidebb, mert nem kifelé, hanem írásaikban és eszményeiknek élnek.

* * *

Eseményekben szegény élete azonban annál gazdagabb volt eredményekben, amelyeket *mint jogtudós, mint tanár és mint tudománypolitikus* ért el.

Magyar
Géza mint
jogtudós.

Irodalmi működésében a *perjogász áll előtérben*, hiszen több mint négy évtizedre terjedő munkásságából közel két decennium ennek a tudományszaknak a művelésére esik. Hogy kellően méltathassuk, mindenekelőtt arról kell számot adnunk, hogy *miért és hogyan lett perjogásszá?* Hiszen eredetileg — mint látuk — a jogtörténet és a nemzetközi jog felé vonzódott, majd a kereskedelmi jog művelésére adta magát és ebből a tárgyból nyerte el magántanári képesítését is. Nagyvárad tanszékén, mely a kereskedelmi jogon felül a polgári perrendtartás elő-

Miért lett
perjogász?

adására is kiterjedt, hivatásából kifolyólag a perjoggal is foglalkozva jött rá arra, hogy szemben a teóriájában is ősrégi és kiművelt kereskedelmi joggal, amelynek alapkódexeit hazánkban is már a hetvenes évek közepén megalkották, a perjog doktrínájában még kiforratlan, hazai viszonyainkat tekintve pedig irdatlan terület, amelyet az alkotmányosság helyreállítása után hevenyészve megalkotott 1868. évi törvénykezési rendtartás elavult és célszerűtlen szabályai, majd az 1881. évi sok tekintetben sikertelen reformtörvény rendelkezései bozotos, járhatatlan rengeteggé tettek. Felismerte, hogy sokkal tágabb és fontosabb működési lehetőség, a nagyobb feladatoknak egész sora várakozik reá ezen a területen, amelyen világosságot és rendszert kell teremteni. Ennek első fénysugarai mutatkoztak Plósz Sándor sommás eljárási törvényében, amelyet éppen Magyar nagyváradi meghívásának évében cikkelyeztek be törvénytárunkba. Éles szemmel látta át hivatását és ettől az időtől fogva *Plósz Sándor* mellé csatlakozott, kitől elméleti felfogásában igen sok ponton lényegesen eltért ugyan, de nagyrabecsülte tudását és jellemét, melyeknek később éppen ő állított méltó emlékkövet a Magyar Tudományos Akadémián 1927-ben tartott emelkedett szellemű emlékbeszédében. Míg Plósz nagy törvényszerkesztő geniejével a jelenkor egyik legmodernebb és legnagyobbyszerű polgári perjogi kódexét alkotta meg, addig Magyar Géza kidolgozta a perjognak hazánkban első nagy tudományos rendszerét.

Élesen gondolkodó, finoman elemző logikus agyát természet-szerűleg megragadta a perjogi stúdium, hiszen az éppen az ő kedvenc meghatározása szerint nem egyéb, mint alkalmazott logika.

Rájött a perjogi stúdium szépségére, amely a bírósági szervezettől a per megindulásán, elsőfokú letárgyalásán és eldöntésén keresztül a perorvoslatokon át a jogerős ítéletig teljesen befejezett, logikailag összetartozó, önmagába zárt egészet alkot és így építményének egységessége és befejezettsége, valamint a jogi gondolkozás fejlesztése szempontjából legfeljebb a római jog klasszikus épülete mérhető vele össze.

Rájött, hogy a kereskedelmi és magánjog, valamint általában az anyagi jog, mellyel addig foglalkozott, igazi arculatát,

valódi erejét vagy gyengeségét csak a perjog területén mutatja meg, azon a harcszíntéren, ahol potenciális helyzetéből mozgási energiává válik, ahol a harcban kell kiküzdenie érvényesülését.

Felismerte azt, hogy egyéb jogterületeken is milyen finom boncolókés a jól iskolázott perjogász elméje és ezt a precíziós műszert utóbb például éppen a nemzetközi jog terén igen nagy sikerrel használta fel.

És perjogász lett, — last not least — mert élete centrális gondolata a hazafiasság és az igazságosság volt és úgy érezte, hogy a perjog rendszerének és fogalmainak tisztázása egyik főeszköze annak, hogy megvalósulhasson az ő legfőbb eszménye : a justitia regnorum fundamentum.

Egy másik momentum, amelyre figyelemmel kell lennünk, hogy az ő perjogász szerepét átértjük, *a perjogi doktrínának akkori állása, illetve fejlődése a múlt század második felében.*

A perjogi tudomány akkori állása.

A perjogot évszázadokon keresztül teljesen abszorbeálta a magánjog, önállótlan volt, egy része a magánjognak, melynek egyik benne rejlő eleméül tekintették a kereseti jogot. Bülownak 1868-ban megjelent munkája, *«Die Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen»* volt az, amely szakított ezzel a felfogással és utalt arra, hogy a polgári per létében és előfeltételeiben egészen önálló közjogi jogviszony.

A német Degenkolb és öt magyar értekezésében két évvel még megelőzve Plósz Sándor volt azután az, aki a keresetjognak a magánjogtól való függetlenségét, önálló jogi és pedig közjogi jellegét világosan felismerte és tudományosan megindokolta. Ez a felismerés, mely a perjogot a magánjog béklyóitól megszabadította, igen széles perspektívát nyújtott annak kifejlődésére. A kereset, a peralapítás, a perbebocsátkozás, az ítélet, a perorvoslatok, a jogerő, a végrehajtási jog jogi természete egyszerre mind új színezetet kapott, vitássá vált és megoldást követelt. Az irodalmi vita leghevesebben a Plósz által felvetett alapkérdés, a keresetjog körül indult meg,* folytatódott és teljesen mai napig sem zárult le, csak lecsendesedett. Mindezen kérdések tekintetében nagy elmélyedéssel, a legszélesebb irodalmi apparátussal, szabatos világossággal foglalt állást Magyary

* L. e. vita kritikai összefoglalását *«A keresetjogi tanok mai állása»* című jogtudori felavató értekezésében (1913.).

«Alaptanai.» már említett első perjogi könyvében, az «*Alaptanok*»-ban. Német alaposság és az ilyen nehéz tárgynál szinte ellentmondásnak látszó, de mégis fennforgó franciás könnyedség jellemzi ezt a monográfiát, amelyet Magyary legjobb perjogi művének tartok, noha helyenként mélyebb kiforrottságával, befejezettségével és monumentális arányaival rendszeres perjoga azt egyes vonatkozásokban még felül is múlja.

Már itt jelentkezik Magyarynak a *polgári perről vallott alapfelfogása*. Szerinte a perben az állam a maga felségjogát gyakorolja s mivel felségjoggal szemben senki sem lehet jogosult, hanem csak kötelezett, a per a felek szempontjából az állammal szemben csakis közjogi lekötelezési viszony lehet, a felek jogai csak megengedett cselekmények, nem valódi értelemben vett jogosítványok; a per mint ilyen a felek között nem teremt közjogi viszonyt, mert közjogi viszony magánegyének között nincs s ezt a per célja sem kívánja. Íme itt van a pernek, mint egyfelől a felperes és az állam, másfelől az alperes és az állam között fennálló egymástól feltételezett kettős közjogi jogviszonynak a felfogása, amelyet a Plósz-féle háromoldalú perviszony konstrukciójával szemben a modern perjogi tudomány azóta általánosan elfogadott; aminthogy elfogadta Magyarynak azt a másik tételét is, hogy *nem tartozik a per fogalmához, hogy a felek között vita forogjon fenn*, sem az, hogy az esetleges vita jogvita legyen; akkor is van per, ha a felek a jog tekintetében teljesen egyetértenek s csak a tények vitásak, vagy esetleg azok sem. Már az Alaptanokban található az a sokat vitatott lényeges tan is, hogy *a perben a bíróság a felek kétoldalú meghallgatása alapján bizonyos magánjogi vonatkozású mult tényeket derít ki* rendszerint abból a célból, hogy a felperes magánjogi érdekét érvényesítse alperes ellen. Csirájában már itt megvan a *rendelkezési és tárgyalási elv, a bírói észlelés, következtetés, pervezetés és határozás elemzése*, de még nincs olyan határozottan és szervesen kidolgozva, mint későbbi munkáiban. Felcsillan a *bizonyításnak egészen újszerű felfogása*, amelyet későbbi műveiben fejleszt ki teljes tökéletességgel és csak alapvonalaiban van meg az *ítéletek osztályozására* vonatkozó nézete. Már itt találjuk viszont és később is egészen változatlanul marad a *perorvoslatoknak* a Plósz-féle felfogással szemben sokkal

tágabb körben való és véleményem szerint elméletileg kifogástalan meghatározása. Már ebben a művében fejti ki helyes tanítását a *választott bíráskodásról*, mely szerint abban nem az állam bírói felségjoga gyakoroltatván, csak látszólag per, lényegében azonban magánjogi bíráskodás.

Az idő rövideje folytán mellőzöm a perjognak ezekre az alapvető kérdéseire vonatkozó részletes megjegyzéseim felsorolását és csak arra mutatok rá, ami az Alaptanoknak egyik fő jellemző vonása és ez az a mélységes tudományos meggyőződésen alapuló *önállóság*, amellyel Magyary nézeteit előadja, aki nagyon sok igen lényeges pontban mint fiatal jogtanár ellentétes felfogást fejt itt ki Plósznak, az Európaszerte elismert tekintélynek elveivel szemben. A nagy Unger mondja szellemes gondolatforgácsai között egy helyen: «Professor» kommt von profiteri = bekennen. Der Professor ist kein Konfessor: er soll ein mutiger Bekenner seiner freien intransigenten Überzeugung sein». Hát Magyary Géza ebben a nemes értelemben vett valódi «professor» volt. A bátor önállóság egész tudományos működésében jellemzi őt és ez talán az egyetlen pont, amelyben ez a szelíd és csak önmagával szemben igen szigorú, mások irányában ellenben nagyon elnéző tudós kényes és érzékeny volt. Olyannyira, hogy életének egyetlen szakhírlapi polémijába (Jogt. Közl. 1913. évi 20—21. sz.) bocsátkozik, midőn perjogi tankönyvének első kiadásakor, 1913-ban egyik nagyérdemű perjogászunknak, az ő jóbarátjának kritikájából azt a szemrehányást vélte kiolvasni, hogy megállapításaiban Hellwiget, a német perjogi tudomány kiválóságát követi és nem híven, hanem a saját teóriájának szellemében magyarázza a perrendtartási törvényt. Ez az utóbbi divergencia tényleg fennáll, mert a Pp. sok vonatkozásban Magyarytól egészen eltérő elvi alapfelfogásból indul ki, de a törvényhozótól különvált és önálló életet élő törvény megalkotójának véleményétől eltérő és kor és hely szerint sokszor bizony változó magyarázatot is megenged. Ami pedig Hellwiget illeti, valójában a kritika sohasem állította azt, hogy Magyary az ő követője volna, ellenben büszkeségünkre szolgálhat és Magyary tanításainak helyessége tekintetében megnyugtató az, hogy ő kétségen felül teljesen függetlenül és önállóan és nagyon sok kérdésben időbeli elsőbbséggel hozott ki olyan ered-

Tudományos
önállósága.

ményeket, amelyek utóbb a német perjogi tudomány uralkodó nézeteiben is megnyilatkoztak.

Vitairata
a beismerésről.

Másik nagy perjogi munkája, *«A perbeli beismerés»*, a magyar jogirodalom leghatalmasabb vitairata. *Megtámadja ebben az uralkodó felfogást*, melynek értelmében a perbeli beismerés nem bizonyít, hanem ellenkezőleg feleslegessé teszi, kizárja a bizonyítást, nem a bíróság meggyőzésére hat, hanem megköti a bíróságot és ezt az erejét nem a beismerő fél tudomásából, hanem annak akaratából meríti. Ezzel szemben Magyary szerint a perbeli beismerés nem jogügylet, nem rendelkezés, nem is akaratnyilvánítás, hanem tudomáskijelentés: a fél midőn beismer, tanu módjára szolgál bizonyító eszköz gyanánt. Bekapcsolja itt Magyary egyfelől a felek perbeli cselekményeiről, másfelől a bizonyítás fogalmáról vallott teljesen egyéni felfogását. Szerinte ugyanis *a felek perbeli cselekményei* egyrészt akaratkijelentések, amelyek a bíróság akaratát vagy megkötik, — ezek a rendelkezési jog körébe esnek — avagy csak indítványok, de mindkét esetben kérelmek, mert azokkal a bíróságot valamely cselekvésre vagy annak abbahagyására kívánják indítani. A felek perbeli cselekményeinek második nagy osztálya a tudomáskijelentések. Ezekhez tartozik úgy a beismerés, mint a tagadás és a kifogás, végül — ami különösen fontos és újszerű — a félnek az a kijelentése is, hogy az állított tényekről tudomása nincs. Tanuk gyanánt szerepelnek nemcsak a szoros értelemben vett tanuk, hanem a felek is, amennyiben a fél *a)* beismer vagy *b)* mulaszt, mert ennek következtében az állító fél nyilatkozata felszabadul amaz akadály alól, hogy azt a bíróság valónak vegye; *c)* amennyiben a fél esküt tesz, illetve eskü alatt kihallgattatik és *d)* általában mindegyik fél, miután a szabad bizonyítási rendszer szerint a bíróság nemcsak a bizonyítás, hanem a tárgyalás eredményét is, tehát általában a felek előadásainak valóságát szabadon mérlegeli.

A másik nem kevésbé újszerű és még fontosabb, mert az egész per lényegére kiható állásfoglalása a *bizonyításra* vonatkozik. Szemben az uralkodó nézettel, melynek értelmében a fél bizonyít, midőn a bíróságot meggyőzni igyekszik tényállítása valóságáról (*judici fit probatio*), Magyary szerint a bíró bizonyít, amennyiben a perben érzékelhető és ú. n. bizonyítási

eszközökben megrögződő jelen tényekből mint okozatokból visszakövetkeztet magánjogi vonatkozású mult tényekre, mint okokra. Miután a bíró a fél beismeréséből éppen úgy következtet a multa, mint ezt pl. a tanuvallomásból teszi, a beismerés is bizonyítás. Magyary szerint végül a perbeli beismerés és elismerés közt nincs elvi különbség, mert az utóbbi lényegileg szintén ténybeismerés, annak csak megerősített alakja, amennyiben t. i. az elismerő fél a jogi következtetést is beismeri.

A kiváló osztrák perjogász, Pollak, már 1893-ban utalt arra, hogy a perbeli beismerés nem akaratkijelentés, mint az uralkodó tan tanítja, hanem tudomáskijelentés, de adós maradt ennek részletes megindokolásával, úgyhogy valóban *Magyary az első, aki ezt a felfogást következetesen és részletesen kifejti* és a perjog egész rendszerébe beillesztve le meri vonni e nézet logikai végkövetkezményét, hogy a beismerő fél is csak tanu és a jogelismerés is csak tanuság. Ezáltal a beismerés körüli vita — mondja Plósz — rendkívüli horderejűvé válik, mert egészen új fogalmi meghatározást kapnak a felek perbeli cselekményei. Felmerül az a kérdés, hogy a felek egymás irányában is vagy — mint Magyary helyesen állítja — csak a bíróság irányában vannak-e perbeli jogviszonyban; vitássá válik a bizonyításnak eddig uralkodott egész elmélete. Mindez azután kapcsolatba hozható a bíróság perbeli állásával, nevezetesen a bírói ítélet jogi természetével is. A perbeli jogelismerés bevonása folytán pedig a vizsgálódás körébe a per alapításának, sőt magának a per fogalmának a kérdése is belesodródik. Ez az igazi kiterjedése, ez a nagy háttere ennek a hatalmas vitairatnak.

Nem csoda, hogy az uralkodó doktrína ellen intézett *ez a frontális támadás válaszára készítette 1907-ben Plósz*, aminek jogirodalmunk egyik legmélyebben járó értekezését köszönhetjük.* Ebben Plósz a Magyary-féle elméletet két főponton támadja meg. Egyrészt arra hivatkozik, hogy a *beismerő fél nem eshetik a tanuval közös fogalom alá, mert a tanu közvetlen, érzéki megfigyelésről tartozik vallomást tenni*, holott a fél olyasmit is beismerhet, amit soha nem észlelt és nem is észlelhetett. Ebben

* A perbeli beismerésről. Jogt. Közl. 1907. évi 44. és köv. sz., továbbá különlenyomatban és 1927-ben «Összegyűjtött dolgozatai» közt. 189—269. l. A szövegben ennek gondolatmenetét követem és részben idézem.

sok igazság van és némileg imprecíz általánosítás az, hogy Magyary a felet egyszerűen tanunak nevezi. De ebből szorosan véve csak annyi következik, hogy a fél nem igazi tanu, de azért még mindig lehet a fél és így beismerése is bizonyítási eszköz. Arra is hivatkozik Magyary, hogy a perben legtöbbször mégis azt ismeri be a fél, amit igaznak észlelt, amire nézve tehát beismerése valóban tanuskodás. A döntés e szerint azon fordul meg, hogy a közvetlen észlelésen alapuló beismerést tekintjük-e szabálynak és a másikat kivételnek s illetve, hogy a fogalmat a többségi esetek általánosításával alkotjuk-e meg, avagy a kivételekre tekintettel mellőzzük az általánosítást és más definícióra törekszünk, mint Plósz. Magyary az előbbi teszi és kiindulván bizonyítási elméletéből azt mondja, hogy a fél perbeli beismerése éppen úgy következtetési alap a multa, mint a tanu vallomása és az, hogy a beismerésnél a bíróság az egyéni megfigyelés okait nem kutathatja, holott a tanuvallomásnál ezt tenni tartozik, a fogalmat nem érinti. Ami, még egyszerűbben kifejezve, arra megy ki, — amint fentebb mondtam — hogy ha a fél nem is egészen ugyanolyan tanu, mint a valódi tanu, általában mégis csak tanu és illetve bizonyítási eszköz. Ez a felfogás persze együtt áll vagy esik Magyary bizonyítási elméletével, melyet fentebb dióhéjban már jeleztem s melynek lényege az, hogy a bizonyítás a bíróság logikai következtetése, midőn általa észlelt jelen tényekből mult tényekre következtet vissza. Ennek gyengéje, midőn Magyary először kifejtette, annak elhanyagolása volt, hogy a perben nemcsak mult tények bizonyíttatnak, hanem jelen tények is más tényekkel való összehasonlító következtetés alapján és jövő tények is, ismert tényekből mint okokból jövőben bekövetkezendő más tényekre mint okozatokra való következtetéssel, ámbár igaz, hogy legfontosabb mégis csak a mult tények bizonyítása. Ezt a hiányt azonban Magyary perjogi tankönyvében már pótolta és így most már azon fordul meg a kérdés, vajjon csakugyan mindig kell-e a bíróságnak tényeket kiderítenie a perben, avagy van-e per ténykiderítés nélkül is. Szabályként — az esetek messze túlnyomó többségében — valóban ténykiderítésről van szó a perben. De Magyary továbbmegy és azt mondja, hogy pusztá jogállítás a keresetben nem is fordulhat elő, mert vala-

mely jogi műszó megjelölése, pl. kölcsön, vétel vagy csere, csak rövid összefoglaló kifejezés és lényegében utalás az ezek mögött rejlő tényekre. Ezen a ponton tehát végeredményben a kereset ú. n. individualizálásának mikénti felfogásán fordul meg a döntés.

A másik érv, amellyel Plósz a beismerésről szóló Magyary-féle tant megtámadja, az, *hogy szerinte a perbeli beismerés, illetve elismerés alapján hozott ítélet csakis deklaratórius lehet*. Itt nem a bíróság, hanem a fél ítél és a bíróság csak elfogadja a fél ítéletét és azt a bírói ítélet következményeivel ruhazza fel, bár azt is tehetné, hogy ilyen esetben csak egyszerű tudomásvételre szorítkozik, — esetleg végzés formájában — mint pl. a per-egyesség tudomásulvételénél. De Magyary ezt a támadást is kivédi, mondván, hogyha a beismerés ítélet nélkül önmagában fejezné be a pert, — miként valószínűleg a római in jure confessio esetében volt — akkor lehetne szó arról, hogy a beismerés nem bizonyítás, hanem rendelkezés. De a mai jogok szerint a beismerés vagy elismerés alapján hozott és az egyéb érdemleges ítélet között nincs semmi különbség és egyébként sem helyes kirekeszteni az ú. n. deklaratórius ítéleteket a bírói ítélet fogalmából, amely egységes és abba ezek is beleférnek. Ebben a nyúlványában tehát a kérdés a bírói ítélet fogalmi meghatározásának mikéntjén dől el és azt el kell ismerni, hogy a Magyary-féle ítélet-definíció a beismerés, illetve elismerés alapján hozott ítéletet is fedi.

Hogy Magyarynak erőteljes támadása mennyire megingatta a beismerésre vonatkozólag uralkodó elméletet, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy *bírálatában Plósz egy valójában egészen új beismerési teóriát állít fel*, mely szerint a perbeli beismerés nem egyéb, mint perbeli cselekmény, tényállítás és mint ilyen, semmiben sem különbözik a félnek előzetes, önmagában álló beismerésétől. Minthogy pedig ez nem bizonyítás, tehát a válaszképpen adott beismerés sem az.

Magyary szerint (Perjog I. kiadás 557. l.) ebből igaz az, hogy a beismerés perbeli cselekmény, de hiszen a fél eskü alatti vallomása is az és mégis bizonyít. Azt pedig, hogy a félnek előleges, a másik fél állítása által ki nem egészített beismerése olyan tényállítás volna, amely a bizonyítást kizárja, Magyary

nem fogadja el. Az ő nézete szerint az ilyen előzetes beismerésnek igen nagy a bizonyító ereje. Hiszen az a felperes, aki olyan kölcsönt perel, amelyről ő maga mondja, hogy alperes kifizette, a legerősebb bizonyítékot szolgáltatja maga ellen és így szükségképpen elutasítandó. Tehát az előzetes beismerés is a bizonyítás körébe tartozik. A válaszképpen adott beismerés pedig nem is önálló tényállítás, hanem csak igenlő válasz egy ellene felhozott tényállításra és bizonyító ereje éppen abban rejlik, hogy a fél mindenben valóknak jelenti ki azokat a tényeket, amelyeket az ellenfél ellene felhoz.

Így tehát Magyarý tételei elvileg megállanak, habár konkrét perrendtartási törvényünk más elvi felfogáson sarkal, ami átment bírói gyakorlatunkba is, amely különösen a jogelismerést rendelkező cselekménynek tekinti, de nem is közjogi processzuális rendelkezésnek, hanem magánjoginak, amivel viszont a bírói gyakorlat tér le a Plósz-féle felfogás elvi alapjáról.

Perbeli igazmondás.

Magyarýnak mindenekfölött igazságot kereső lelkéből sarjadzó rokonszenves vonása az ő elméletének az a logikailag velejáró postulatuma, hogy *a felet a perben igazmondási kötelesség terheli* és Magyarý nagy vívmányának tartja a Pp. 222. §-át, amely a perbeli hazugságot bizonyos szűken körülhatárolt esetekben még bírsággal is sújtja, de ezeken az eseteken kívül is *lex imperfecta* gyanánt tanítja ő az igazmondási kötelességet.

Nem szeretném, ha ezen a ponton félreértenének, mint valaki, aki megütközését fejezte ki előttem, hogy a perjogászok között még csak kérdés tárgya is lehet, vajjon a perben igazat kell-e mondani. Az igazmondási kötelesség mint postulatum valóban fennáll, de a kérdés így nincs egészen helyesen feltéve és azt nem is lehet ilyen egyszerűen elintézni. Itt is áll az, hogy gyakran nehezebb egy kérdést helyesen feltenni, mint helyesen megválaszolni. A dolog lényege abban rejlik, hogy a polgári perben a bíróság nem nyomoz, hanem — bizonyos igen jelentős kivételektől eltekintve — csak azokat a tényeket és bizonyítékokat veszi figyelembe, amelyeket a felek hoztak be a perbe. A bírónak, mint Plósz mondja, nincs magánjogi rendőrsége és ilyent felállítani felette célszerűtlen is volna s a felek méltányos érdekeit is sértené. Az államnak a polgári igazságszolgáltatásban nincs az egyesek érdekén túlterjedő érdeke, bátran a felekre

bízhatja tehát a tényalap előterjesztését. Ám cáfolja meg az ellenfél a helytelen adatokat. A polgári perben tehát nem az abszolút igazságról van szó, hanem a felek közötti vita eldöntéséről. A polgári perben az állam csak relatív igazságot szolgáltat; azt dönti el, hogy a két fél közül melyiknek van igaza, mert a feleknél továbbterjedő érdeke — mint mondtuk — nincsen és így az állam a polgári perben a megítélés körül takarékoskodhatik. Az igazmondási kötelesség tehát fennáll, de csak arra vonatkozik, hogy a feleknek ebben a küzdelmében, melynek anyaga szabályként csak az, amit ők maguk szolgáltatottak, rosszhiszemű hazudozás ne érvényesülhessen, hanem meglegyen a fair play. Ez a fair play volt az, amit Magyarynak az igazságot fanatikusan szerető elméje is szem előtt tartott és azt hiszem, hogy ez a megoldás nemcsak praktikus, hanem mindenképpen megnyugtató.

Nem akarom szíves türelmüket ezekkel a valóban nehéz problémákkal a mai ünnepélyes alkalommal túlságosan fárasztani és ezért csak röviden térek rá Magyar *perjogi chef d'oeuvre-jére, 1913-ban megjelent rendszeres tankönyvére.*

Miután a perbeli cselekmények tanát a keresetindítástól az ítéletig már előző munkáiban megalkotta, ebben a művében részletkérdéseknek rendkívül becses és új megoldásai mellett főképen három dologra szoríthatta figyelmét. Először is ki kellett dolgoznia a bíróságokra és a felekre, mint a per alanyaira vonatkozó még hiányzó részt és valóban ezt tartom a legnagyobb új nyereségnek, amelyet ez a munka perjogi irodalmunknak hozott. *A bíróságoknak a bírói felségjog gyakorlására vonatkozólag az államtól kapott közjogi felhatalmazása* elméletét kristálytisztán és a végső részletekig menő következetességgel építette ki. Az előbbinél még fontosabb második feladata volt *a tudományos rendszer megalkotása*, ami azonban előző műveiből már önként adódott és amelyre részletesen most nem térhetek ki. Új és igen értékes volt végül az alább még részletesebben említendő *jogtörténeti bevezetés* a bírósági szervezet és a perjogi kodifikáció tekintetében, amelyet munkája elején helyezett el.

Az 1924. év elején megjelent *második kiadásban* művét gondosan átdolgozta, kimélyítette és sok tekintetben módosította, amiről jogirodalmunk eddig még nem vett kellő tudomást.

Rendszeres per-
jogi tankönyve.

Tankönyvének
második
kiadása.

A *polgári per fogalmára* vonatkozó tanításának, amely eredetileg kissé túlmereven fogalmazva úgy szólt, hogy a per célja a felek magánjogi cselekvőségének meghatározása végett magánjogi mult tények kiderítése, megvolt az az ineleganciája, hogy míg a beismerés fogalmát ama többségi esetek általánosításával alkotta meg, amelyekben a beismerés valóban tanuskodás, addig a per fogalmát a pusztá ténymegállapításra élezte ki, holott ez, mint pl. az okirat valódiságának megállapítása, mégis inkább csak kivétel. Ezt ebben a műben már lényegesen le-tompította azzal, hogy a sértett vagy veszélyeztetett magánjog-nak vagy magánérdeknek kiderítését jelölte meg a per tárgyául és a mult tények kiderítését már csak mint primér, de a fogalmat nem okvetlenül abszorbeáló perfeladatot jelölte meg.

Viszont nem tudom, vajjon eddig egészen tiszta és követ-kezetes elvi álláspontjával szemben haladásnak tekinthető-e, hogy a *felek rendelkező cselekményeit*, amelyek az állammal szemben csak tágabb értelemben közjogi jogosítványok, a bíró-val szemben valóságos közjogoknak ismerte el. Rendkívül érdekes, hogy a keresetjog annyit vitatott kérdése tekintetében elfogadta a Plósz által felállított *absztrakt kereseti jogot*, amiben helyes megfigyelés rejlik, mert ma tényleg az a helyzet, hogy bármely jogalanyt pusztán személyiségénél fogva megilleti a jog, hogy pert indítson, tekintet nélkül arra, hogy állított magánjoga létezik-e, mert a bíróság minden keresetlevél alapján, mely a kellékeknek megfelel, köteles idézni és köteles a perben minden kellő formában előterjesztett kereset alapján eljárni.

Helyesnek fogadta el továbbá a Németországban uralkodó tekintélyre emelkedett *Wach—Hellwig-féle kereseti jog, vagy más néven jogvédelmi igény (Rechtsschutzanspruch) elméletét* is, mely szerint az a felperes, aki a magánjogosítványt nemcsak állítja, hanem akinek a joga tényleg létezik is, nemcsak a peres eljárás lefolytatását követelheti, hanem igénye van arra, hogy az állam az ő jogának megfelelő tartalmú konkrét ítélettel nyújtson neki jogvédelmet. A kétoldalú meghallgatás kérdésében a *perbe szóló idézést* tette perjogi felfogása központjává. Ennek következtében a *perbebocsátkozást* sem tekinti többé valódi kötelességnek, — amely korábbi tannak helyessége iránt kezdettől fogva kéte-lyeim voltak — hanem olyan kényszernek, melynek folytán a

perbebocsátkozás elmulasztása esetében az alperesnek számolnia kell azzal, hogy a per nem a normális módon fog lebonyolódni, hanem a kétoldalú meghallgatás elve tényleg nem fog valósulni és e helyett a mulasztás következményei fognak beállani.

Újra csoportosította és helyesebb elvi alapokra vezette vissza az *illetékességi okokat*. Itt is kimélyítette a *bírói felhatalmazás* gondolatát és még jobban kicsiszolta a *perbeli cselekményekre* vonatkozó részt. Lényegesen átdolgozta az *ítéletről* szóló részt is, ahol különösen a *jogerő* tisztán közjogi természetének kifejtése sikerült. Az *ítélet jogi természetére és osztályozására* vonatkozó tanok — szerény véleményem szerint — még újabb megfontolás tárgyává lesznek teendők. A pernek ugyanis két sarkpontja van: a kereset és az ítélet. A kereset jogi természete nagy könyvtárra menő irodalmi anyag révén tisztázottnak tekinthető s bár a vita még mindig nem zárult le, lényeges novumok felmerülése e téren nem várható. Ellenben nincs még kellőleg megvilágítva az ítélet tana. Ami különösen a Magyary-féle ítéletosztályozást illeti, kétségtelenül helyes az a felosztás, hogy az ítéletek részint megállapítók, részint konstitutívak és mindkét ítéletfajnak egyik gyakorlatilag preponderáns alosztálya a marasztaló ítélet. A megállapítás azonban véleményem szerint olyan tulajdonsága az ítéletnek, amely annak minden egyes fájában és így az elutasító ítéletben is megvan. Ezért nem tudom elfogadni azt a tanítást, hogy az elutasító ítélet külön osztály volna, amelyben a bíróság csak annyit jelentene ki, hogy a jogvédelmi eljárás sikertelen volt, úgy, hogy az elutasító ítéletben e szerint nem rejlenék negatív megállapítás.

Kiválóan becsesek a *fellebbezésre és felülvizsgálatra* vonatkozó fejtegetései. Ezeknek a kérdéseknek, amelyek — és pedig főleg a felülvizsgálat — tekintetében nem egészen értett egyet a Pp. szabályozásával, különös fontosságot tulajdonított, még nagyváradi időszakában cikkekben és két jogászegyleti előadásban foglalkozott velük s az ő ösztönzésére írta meg Bacsó Jenő a Jogászegylet által kiadott monográfiáját a felülvizsgálatról. Külön kiemelendőnek tartom végül a személyállapotot tárgyzó, köztük főleg a *házassági perekkel* foglalkozó részt, amelyekről a Pp. nem ad világos képet, míg ellenben Magyary könyvének áttanulmányozása — mint Meszlény (Jogállam XII. 380. l.)

helyesen állapítja meg — már az első, de még inkább a második kiadásban «úgy hat, mint amikor az elkészült, de gondosan letakart szoborról végre lehull a lepel».

Munkásságának
úttörő
jelentősége.

Ez a futólagos kép is, amelyet főműveiről nyújtottam, feltünteteti főoszlopait a perjogi rendszer amaz impozáns épületének, amelyet Magyary alkotott. Szinte csodálatos, hogyan tudott e téren ennyit teremteni. Magyarázata ez abban találja, hogy működése, ha szabad ezzel a kifejezéssel élnem, a perjog hőskorára esett. Eszembe jut a magyar elektrotechnika egyik világszerte elismert kiválóságának néhány év előtt tartott jubileumán elhangzott mondása, midőn a méltó dícséretet azzal hárította el magától, hogy neki könnyebb dolga volt, mint a mai generációnak, mert úttörő munkát kellett végeznie, egy felderítetlen, irdatlan nagy rengetegben kellett előrehaladnia, ahol bárhova sujtott, minden csapása egy óriási törzset ejtett el, holott ma már a tiszta és szabályos utakkal szegélyezett parkban inkább csak a csinosítás részletmunkája vár elvégzésre. Nagyon igaz ez a hasonlat és igen talál Magyary perjogirodalmi tevékenységére is, melyben az *úttörés rendkívüli nehézségeivel kellett küzdenie, de élvezhette is az úttörők, a felfedezők nagy sikereit*. Valóban hőskorszaka volt ez a perjognak úgy az elmélet, mint a jogalkotás terén. Nyugat-Európában eléggé nem méltányolt nagy szellemi teljesítmény az, amit a magyar és a német jogtudomány, mely itt karöltve haladt, a perjog önállósítása és elmélyedő kiművelése körül kifejtett. Ugyanez mondható a perjogi törvényhozásra is, mert ebben az időben alkották meg a német, az osztrák és a magyar perrendtartást, amelyekkel világosság, átgondoltság és jogászai tökéletesség szempontjából egyetlen hasonló törvény sem mérkőzhetik. A törvényalkotók, illetve rendszerező tudósok nagy triásza, Wach Adolf, Klein Ferenc és Plósz Sándor társaságához tartozott Magyary Géza is, aki most már szintén megtért pihenni ezekhez a társaihoz, akikkel a közép-európai perjog hőskorszaka lezárul.

A levonható
tanulságok.

Az utódoknak nem lehet méltóbb feladatuk, mint kutatni és követni azokat a tanulságokat, amelyeket bőségesen nyújt ezeknek a férfiaknak és köztük Magyary Gézának egyénisége és oeuvre-je.

Ami mindenekelőtt a perjog, mint tudomány művelésének

mikéntjét illeti, mély igazság van Magyary ama megállapításában, hogy a perjog voltaképpen alkalmazott logika s így *a filozófia és kiváltképpen a logika* egyik alapvető segédtudománya a perjog^{Perjog és logika.} jognak, de ennek területén kívül is a felsőbb szellemi foglalkozásúak erudíciója szempontjából mellőzhetetlen.* Magyarynak nagy hajlama volt a filozófia, logika iránt, ilyen tárgyú munkákat, főkép Wundt műveit és Siegwart logikáját perjogi tankönyvének írása közben állandóan forgatta. Elemző analitikus agy volt, de nem annyira a részletek boncolása érdekelte, aminek Plósz volt kedvelője és mestere, mint inkább az átfogó nagy problémák, lévén erős érzéke a szintézis iránt.

Csak sajnálni lehet, hogy nem művelte *a bűnvádi eljárási jogot*, aminthogy nálunk általános, hogy a polgári és a büntető perjogászok alig foglalkoznak egymás tárgyaival, holott teljesen eltérő alapgondolataik mellett ennek a kétféle eljárásnak igen sok érintkezési pontja van és hivatott elmének mindkettővel való foglalkozása mindkét tudományágra megtermékenyítőleg hatna, amire meggyőző példát találunk a nagy német polgári perjogásznak, Wachnak működésében, aki egyben a bűnvádi perrendet is előadta és művelte.

Magyary *jogtörténeti érzéke* kitűnő volt és ennek nagy jelentősége van a perjogban. Alaptanaiban nemcsak a római jogra nyúlt vissza, amelynek a perjog szempontjából talán némileg kisebb jelentőséget tulajdonított, mint Plósz Sándor, hanem a perjog igazi bölcsőjére, az olasz városok statutárius jogára, a német perjogi fejlődés különböző fázisaira, Briegleb, Wach stb. munkáira is figyelmet fordított. Jogtörténeti szempontból pompás kis drágakővel ajándékozta meg irodalmunkat a szatmári békéig visszanyúló 200 éves perjogi reformmozgalmak történetében** és különösen az állandó bíraskodás fejlődésére vonatkozó fejtegetéseiben, amelyek perjogi tankönyvének egyik már említett igen értékes részét teszik. Az ő ösztönzésének és a Magyar Tudományos Akadémiának köszönhető, hogy legalább is a bírói szervezetet illető részében folytatást nyert Hajnik munkája,

* Nagyon szépen kifejtette ezt Magyary az Emmer Kornél felett tartott már említett emlékbeszédében.

** Akadémiai felolvasását l. a Budapesti Szemle 1912. évi 149. k. 204—225. l. Függelék 47. sz.

de égetően hiányzik a folytatás a tulajdonképpeni peres eljárás tekintetében, ahol sokkal nagyobbak a nehézségek, mert nem törvények alapján, hanem még felderítetlen eredeti okmánytári anyag feldolgozásával kell előrehaladni.

Az anyagi jog
fontossága.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy milyen fontos a per-jogász számára *a magánjognak és általában az anyagi jognak beható ismerete*. Magyary ennek világos tudatában volt és igen sokat köszönhetett működése első tíz évének, amidőn ezzel a jogterülettel és főleg a kereskedelmi joggal foglalkozott. A perjog ugyanis nem öncél, hanem csak az anyagi jog érvényesítésének instrumentuma és az új perjogi doktrína nem azért függetlenítette magát a magánjogtól, hogy azt cserbenhagyja, hanem azért, hogy a közjog sférájában és független tudományági önállóságában elméletileg is annál jobban megalapozott és annál használhatóbb eszközöket nyújtson a magánjog érvényesítésére.

Tudomány-e
a perjog?

Öncélúságának hiánya nem fosztja meg a perjogot tudomány-jellegétől. Az ilyen felfogás, mely merő célszerűségi szabályhalmaznak minősíti a perjogot, időnként fel-felmerül, de helytelensége nem szorul bővebb cáfolatra és csak azért említem fel, mert Magyary, ki ezen a ponton érthetően érzékeny volt, egyik cikkében (Jogt. Közl. 1918. évi 14. sz.) szembeszállt ezzel a nézettel. De nem is kell felhozni tudományos érveket a mellett, hogy az utolsó fél évszázadban önálló tudománnyá fejlődött a perjog. Hiszen mióta egy Wach, egy Plósz, egy Magyary foglalkoztak vele tudományosan, azóta kínzó alakszerűségtől mentesebb, formátlanabb, gyorsabb lett a peres eljárás, tehát éppen a csak a gyakorlati eredményre tekintők részéről is elismerendő tudományos jellege. S vajjon az orvostudomány egyes ágainak tudományjellege megszűnik-e azért, hogy gyakorlati eredményeket is tudnak elérni?

A tudomány
és a gyakorlat
viszonya.

Egy másik kérdés, amely itt a perjogra vonatkoztatva, de tulajdonképpen ezen túlmenően sokkal szélesebb körben és így elsősorban a jogi oktatás szempontjából is felmerül: *a tudomány és a gyakorlat viszonya*. Magyaryval szemben is felvetődött az az állítás, hogy túlságosan elvont, elméleti volt éppen a perjog terén, amely pedig eminenter gyakorlati célzatú tudomány. Kétségtelen, hogy elemző, boncoló és kontemplatív természete inkább az elmélet felé vonzotta őt és erre utalta törekény szub-

tilis szervezete is, mely irtózott a fórum zajától. De nem szabad elfelejteni, hogy a reá váró és általa megoldott feladatok is túlnyomóan elméletiek voltak.

Az ő állítólagos túlzottan elméleti elvontsága különben is csak látszat. Tankönyvének egyik érdemes bírálója * is felismerte ezt, mert úgymond: «A mű egységes, életerős architektúrája csak könyvének beható megismerése után lassan és fokozatosan bontakozik ki, mint valami klasszikus tájkép a hegyet mászó vándor előtt. Az olvasó a könyv elején hitetlenkedik és ellentmond: nem elégíti ki a per fogalmának ez a színtelennek látszó, egészen általános meghatározása, szörszálhasogatásként hat reá az a mellett való kardoskodás, hogy nem minden perben van vita és nem minden per dönt jog felett, hogy a perben a felek nem állanak egymással jogviszonyban, még közös giviszonyban sem stb. Később látja csak fokról-fokra, lépésről-lépésre, hogy ezek az álláspontok minden részletkérdésnél visszatérnek, hogy azok minden részletmegoldásnál összhangban vannak, hogy azok tehát már oly sokszoros és szigorú skrutiniumon estek át, amelyekhez fogható recenzius írni nem tudna, hogy a szerző maga végezte el a leglelkiismeretesebb önellenőrzést és önbírálatot, és megnyugvással mondhatja, hogy ezek a megoldások csak ezzel az egy kiindulóponttal férnek meg». És hozzátehetjük, hogyha a kiindulópontul szolgáló elvi tétel ilyen módon igazolva van, akkor az gyakorlatilag is alkalmazható. Hasonló élményen estem át magam is nem egyszer Magyar műveinek tanulmányozásánál és gyakran jöttem rá utóbb, hogy ahol a legelvontabbnak látszott, éppen ott bizonyult igazán gyakorlatinak. Így hogy csak egy példát idézzek, a nemzetközi bíraskodásról még közvetlenül a háború befejezése előtt kiadott magyar munkájában pusztá pedantériának és merőben teoretikusnak látszott annak kiélezett hangsúlyozása, hogy a nemzetközi bíraskodás fogalmába — bár annak körét csak az államok mint peres felek közötti vitákra szokták szorítani — még három más csoport is beletartozik s így különösen az is, amidőn magánfelek perlik az államot oly bíróság előtt, mely nem tartozik az ő fennhatósága alá. És íme, ez a fogalmi kategória, melyről szinte

* Dr. Meszlény Artur: «Jogállam, 1913. évi XII. évf. 375—381. l.

azt látszott az ember feltételezni, hogy csak tudós szerző rendszerében él, keserű valósággá vált a trianoni békeszerződésben, mely ezenfelül még különböző állampolgárságú magánfelek egymás elleni pereit is nemzetközi vegyes döntőbíróóságok elé utalta.

Téves egyébként azt hinni, hogy Magyarynak nem volt megfelelő gyakorlati érzéke, amely a gyakorlat tényleges folytatásával különben sem szükségképpen egybekötött fogalom, hiszen hányan működnek a praxisban gyakorlati érzék nélkül és hány embernek van viszont, aki sohasem folytatott gyakorlatot, erős praktikus vénája. Arra pedig, hogy a bírói gyakorlat ismeretét megszerezze, nagy elméleti elfoglaltsága mellett is különös súlyt helyezett Magyary, aki joggyakorlati évei és Nagyváradon az ottani kir. ítélőtábla bíráival folytatott élénk gyakorlati jogi eszmecseréi után közvetlenül ugyan nem került összeköttetésbe a perjog praktikus alkalmazásával, de odaadó figyelemmel kísérte a szaklapokban és a döntvénytárakban közzétett jogi döntéseket. Nagy alaposággal használta fel ezeket Alaptanaiban és perjogi tankönyvét nem utolsó sorban azért dolgozta át második kiadásra az 1921—1924-ig terjedő időben gyengélkedve és így rendkívüli fáradsággal, hogy lehetőleg kimerítően értékesítse a bírói gyakorlatot, amelyhez közel jutott mint az 1920-ban megindított Magyar Jogi Szemlének, illetve perjogi melléklapjának szerkesztője. Ebben a lapban gyakorlati jogesetekhez fűződő megbeszélései sohasem voltak íróasztalizűek, hanem magas elméleti megfontolásból kiindulva, a gyakorlat szempontjából is fején találták a szeget. Kétségtelen, hogy ez nagy fáradságot okozott neki, mert szellemének nem ez volt a kedves és megszokott működési területe. De csak természetes következménye volt ez annak a munkamegosztásnak, amelynél fogva ő elsősorban a magyar perjog elméleti megalapozásának szentelte magát.

Mély meggyőződéssel vallotta Savigny régi elvét, hogy gyakorlatunkat tudományosabbá és tudományunkat gyakorlatiabbá kell tenni. Ő az első téren talált a maga idejében több javítani és pótolni valót és azért főképp csak az első feladatot vállalta és propagálta: a gyakorlat tudományosabbá tételét. Mindhárom nagy perjogi művének előszavában kifejezést is ad ennek. Ennek hirdetője volt a bírói és ügyvédi vizsgákon is, ahol a

cenzorok talán még szívesebben hallgatták, mint a jelöltek azokat a magas elméleti szempontokat, amelyek alkalmazásával a felmerült praktikus jogesetet biztosan helyes megoldásra vitte. Gyakorlatunk tudományosabbá tételére irányuló törekvése nem is maradt sikertelen. Mint később erre még utalni fogok, sok tekintetben Magyary ebbeli serénykedésének, folytonos ösztönzésének lehet tulajdonítani, hogy perjogi irodalmunk az utolsó évtizedekben úgyszólván a semmiből megteremtődött, sőt magas színvonalra emelkedett. *Ma*, hogy ezen a téren már elértük a szükségeset, ennek a nívónak a fenntartásával megelégedhetünk és *sürgősebb feladatnak tekinthetjük a tudomány gyakorlatiabbá tételét*. Ezt elsősorban az egyetemi jogtanítás reformja hivatott biztosítani, mely őt is annyira foglalkoztatta, nemcsak vélemények és tervezetek kidolgozásának formájában, hanem gyakorlatilag is, hiszen az egyetemi szemináriumok létesítésekor az övé volt az első egyike, amely megalakult, ennek részére perek aktáit másoltatta le a bíróságokon és a döntvénytárakból vett jogeseteket tárgyalatott hallgatóival. De nagyon fontos feladatok várnak e téren — mint azt éppen ő szintén hangsúlyozta — *az ügyvédi és bírói továbbképzésre is*.

Hogy a gazdasági szempontoknak befolyása a jogra milyen nagy és hogy azokat a jog alkotása, irodalmi művelése és tanítása körül egyaránt fokozottan figyelembe kell venni, azt ő, bár a gazdasági élettől távol állott, már akkor átérezte és hangsúlyozta, mikor ennek a jelentőségét még messze nem éreztük oly sajnos közvetlenséggel, mint most. Ennek igazolására csak a gazdasági szempontoknak a jogi oktatásban való szerepéről is megemlékező cikkeire utalok, valamint arra a működésére, amelyet a *Magyarország Középeurópai Gazdasági Egyesületében* fejtett ki. Itt többek közt a közokiratok nemzetközi végrehajtásáról dolgozott ki alapos véleményt, mely a német és osztrák hasonló egylettel tartott jogi konferencián is nagy méltánylásban részesült és különben is az illetékességről szóló részt, amelyet tankönyvében egyik legfontosabbnak tartott, éppen a kérdés gazdaságilag nagy jelentőségére tekintettel dolgozta át újra meg újra. Helyes gazdasági belátásáról tanuskodik a magyar-osztrák és magyar-német végrehajtási jogsegélyről szóló két értekezése, amelyekben az e tárgyban kötendő nemzetközi

A gazdasági szempontok befolyása a jogra.

szerződések alapvonalait rajzolja meg. Ezek közül az ő jelentős kodifikátori közreműködésével valóban létre is jött az osztrák-magyar végrehajtási jogsegélyszerződés, mely a bolgár jogsegélyszerződés mellett egyetlen ma is hatályban levő ilyen nemzetközi szerződésünk.

A Középeurópai Gazdasági Egyesületben a tudománynak élő professzor hazafias lelkét megragadta a Kelet, főleg a Balkán felé irányuló magyar gazdasági expanzió eszméje, mely akkor nem is volt puszta ábránd, hanem komoly realitás. Ezért szívesen dolgozott az említetteken felül más, az ő témakörétől távol eső jogi kérdések kidolgozásán itt és a *magyar-bosnyák gazdasági központban*. Így írt a Keleten mutatkozó jogi feladatainkról és a Bosznia felé való gazdasági térfoglalással összefüggő egyéb jogi témák között még az izlám recepciójáról szóló törvény jogi előkészítése is jórészt az ő munkája. A magyar gazdasági jövő iránti érdeklődés hozta itt össze kitűnő gazdasági szakférfiakkal, közöttük a nagy *Wekerle Sándorral*, akit mint pénzügyi és gazdasági politikust kiválóan értékelt és aki a maga részéről is oly nagyra becsülte őt, hogy utolsó kabinetjében az igazságügyi tárcával kínálta meg, tőle remélve (Wekerle) kedvenc eszméjének az igazságszolgáltatás, főleg a perenkívüli eljárások fejlesztése útján való gazdaságossá és egyszerűbbé tételének megvalósítását.

A gazdasági szempontoknak a perjog terén való érvényesüléséhez tartozik, tulajdonképpen ennek egyik megnyilvánulási tere a *perjog nemzetközi vonatkozásainak* figyelembevétele. Magyary ennek horderejét már pályája elején megérezte, a nemzetközi jogsegélynek szentelte említett első tudományos dolgozatát és még Nagyváradon megírta és az egyik legbizalmasabb barátjának, *Balogh Jenőnek* szerkesztésében megjelent *Jogi Értekezések* 4. füzeteként 1902-ben kiadta «a magyar polgári perjog nemzetközi vonatkozásai»-nak hazánkban első rendszeres összefoglalását. Ezt követték a nemzetközi perjog újabb irányairól szóló 1907. évi akadémiai székfoglalója, valamint a magyar-osztrák-német polgári végrehajtási jogsegélyre vonatkozó imént már idézett, továbbá a függelékben felsorolt későbbi munkái, amelyeket perjogi tankönyvének mindkét kiadásában kimerítően értékesített. Kedvenc terve volt, hogy e tárgybeli első monográfiáját teljesen átdolgozva és kibővítve

A perjog
nemzetközi
vonatkozásai.

új kiadásban bocsássa közre, de ezt már nem tudta megvalósítani, ami annál is inkább érzékeny vesztesége jogirodalmunknak, mert ezen a téren az ő úttörő munkássága sajnálatosképpen úgyszólván teljesen követő nélkül maradt.

A hazai jognak az a két ága, amellyel Magyary legintenzívebben foglalkozott, nem nélkülözheti a jogösszehasonlító módszer beható alkalmazását, a *külföldi jogalkotás, gyakorlat és irodalom eredményeinek állandó figyelemmel kísérését és értékesítését*. Az országok határain túlterjedő gazdasági életet szabályozó kereskedelmi és váltójog tekintetében ez nyilvánvaló, de helytálló a perjogra is. Magyarynak a németen és osztrákon felül az angol, a francia és az olasz jogra kiterjedő figyelméből és az egyszerű másolást elítélő álláspontjából levonhatjuk azt az általában elismert, de gyakran mégsem alkalmazott tanulságot, hogy óvakodnunk kell valamely külföldi jognak kizárólagos és egyoldalú alapulvételeitől és főleg a speciális hazai viszonyokat és a gyakorlati szükségletet kellőképpen nem méltányló receptiótól, aminő volt pl. a legutóbbi években a perjog terén a revisio per saltum teljesen papíron maradt német intézményének szükségtelen átvétele.

Külföldi jogok
befolyása.

Különösen sajnálatosnak tartotta Magyary a *polgári perenkívüli eljárások elhanyagoltságát*, ami úgy a törvényalkotás és az irodalom, mint a jogtanítás és jogalkalmazás terén is megnyilvánul. A perenkívüli eljárásoknak elvi elhatárolása a pertől *irodalmunkban* teljesen elhanyagolt kérdés. Azon a két vázlaton kívül, amelyet Magyary tankönyvében nyújtott és inkább gyakorlati céloktól vezettetve Kovács Marcel kiváló kommentárjában * megkísérelt, ezzel a kérdéssel nálunk nem foglalkoztak. Alig van tudományos alapon nyugvó standardmunkánk, mely a csőd-, a végrehajtási vagy a telekkönyvi jogot ex asse tárgyalná. Magyary mindig hangsúlyozta is, mennyire sajnálja, hogy ilyen tárgyú könyvet már nem írhat és nagy kár, hogy erre irányuló buzdításai is eddig eredménytelenek maradtak. De elhanyagolja ezeket a területeket a *törvényhozás is*. Örökösödési eljárásunk túlságosan kazuisztikus, hosszadalmas, már avuló törvényben van szabályozva, ami végtelenig húzódó és szinte befejezhetetlen

A perenkívüli
eljárások el-
hanyagoltsága.

* II. kiad. 25—30. l. és Jogállam 1918. évi XVIII. évf. 9—10. füzet.

hagyatékai eljárásokra vezet. A *végrehajtási jog* alaptörvényét számtalan új törvény át- meg átlyukasztotta; az ingatlanokra vonatkozó része a most életbe lépő új jelzálogtörvény folytán gyökeresen átalakult és hiába várjuk, hogy az igazságügyi kormány a már 1912-ben kapott felhatalmazás alapján legalább egységes szerkezetben bocsássa közre. A *telekkönyvi jog*, melyet az új jelzálogtörvény szintén erősen érint, még mindig az abszolutizmus idejéből származó, ma már megfelelőnek igazán nem mondható és magyartalan szövegében áll fenn.

A csőd, a kényszeregyesség, a kényszerfelszámolás, szóval az a jogterület, amelyet szomorú gazdasági viszonyainkra jellemző paradox kifejezéssel nem áttallanak a *fizetéseképtelenségi «jog»* elnevezéssel jelölni, szintén feldolgozásra és reformra vár, mert mai állapotában áttekinthetetlen és minden inkább, csak nem kielégítő.

A jogtanuló egyetemi ifjúság csak a legutóbbi években hall az egyetemen végrehajtásról, csődről, kereskedelmi és egyéb perenkívüli eljárásokról, holott ezeknek napjainkban szinte nagyobb a jelentősége és aktualitása, mint magának a pernek. Pedig a *perenkívüli eljárások helyes kiépítésének nagy jövője van* úgy a jogkereső közönség, mint a tehermentesítendő bíróságok és nem utolsó sorban az ügyvédi és közjegyzői kar szempontjából. Helyes és érthető volt tehát, hogy Magyar a perenkívüli eljárások tanulmányozására tüzetett ki az egyetemen pályakérdést és hogy a Magyar Jogászegylet az ő iniciatívájára «A peráradat csökkentése a perenkívüli eljárások kifejlesztése útján» című kérdést írta ki és az arra beérkezett érdemes munkát jutalmazta az Emmer Kornél-féle pályadíjjal. Az ő szellemének felelne meg, ha a most vázolt téren mielőbb megfelelő lépések tétetnének.

Nagy fontosságot tulajdonított Magyar az ú. n. *perjogi határkérdéseknek*, mert ezek a perjogi kutatás legnehezebb, de egyben legérdekesebb problémái, már csak abból a szempontból is, mivel a perjogi alaptételek helyessége ezeken próbálható ki, illetve szenved gyakran hajótörést. Itt csak felemlítem a peregyességet, amellyel már nagyváradi jogtanár korában a Jogtudományi Közlöny hasábjain megjelent cikksorozatban, majd tankönyvében is foglalkozott, továbbá a részéről szintén ismételt

elemzés tárgyává tett választott bíraskodást, amely érdeklődéséből fakadó ösztönzése két monográfia írására vezetett. Perjogi irodalmunk jövő feladatai közé tartozik az ilyen perjogi határkérdések tisztázása, amelyek közül főleg az ítéleti jogerő tanának monografikus feldolgozása volna fontos.

Mulasztást követnék el, ha Magyary állásfoglalásából rövid pár szóval nem igyekezném tanulságot levonni abban a kérdésben, *hogy legyen-e, szükséges-e a perjogi reform?* Nem lehet csodálkozni, hogy ezer trianoni bajunkat a polgári igazságszolgáltatás is megérzi és így ennek a reformnak a gondolata mindig újra fel-feltámad. Magyary igen lényeges elméleti alapelvekben nem értett egyet a Pp. felfogásával, de ennek ellenére kiváló nagy alkotásnak tekintette azt és mindig ellene volt ötletszerű korai megváltoztatásának, mint ennek főleg Plósz Sándor felett tartott akadémiai emlékbeszédében kifejezést is adott. Nem az ú. n. kanardizmus nyers elve vezette őt ebben, amely szerint minden régi törvény jó és minden új rossz, bár ez sem nélkülöz minden igazságot, mert az élet könnyebben tudja elviselni a megszokott terheket, mint a gyakori újításokat, hanem az a meggyőződés, hogy perjogunk tartalmilag jó és hogy éppen az eljárási jog terén óvakodni kell gyakori és hirtelen újításoktól, itt elvileg inkább a konzervativizmus a helyénvaló. Ebben a nézetben valóban sok az igazság és a leszűrődött bölcsesség, s helyesen járt el igazsági kormányunk, mely mindig igen megfontolt rezerváltságot tanúsított eme reformkívánságokkal szemben. A bajok különben főleg abban rejlenek, hogy a per vezetésére és gyorsítására vonatkozó leghatékonyabb perrendi szabályok a papíron maradtak és nem vitettek át az életbe. Nekem is mélységes meggyőződésem, hogy igazságszolgáltatásunk gyorsítása, mert hisz a döntések bölcsesége és alapossága tekintetében komoly aggály fel sem merülhetett, elsősorban organizáció és adminisztráció kérdése és ennek eszközeivel megoldható. A legszebb növény is, amelyet gondosan nem ápolnak, elsatnyul és nem fejlődik. Áll ez az igazságszolgáltatásra is, amelyet a mostoha viszonyok elháríthatatlan kényszere alatt érthető módon, de mégis sajnosan a kormányzat eddig nem támogathatott úgy, ahogyan az országnak reá szüksége volna s amint megérdemelné a magyar bírói kar, mely iránti nagy

Szükséges-e a
perjogi reform?

csodálatának és őszinte elismerésének Magyary mindenkor méltán adott kifejezést. Bíróságaink túlterheltsége különben is lényegileg és majdnem kizárólag csak budapesti probléma és közelebbről főleg a kir. Kúria problémája. Ezt megfelelő organizációval, esetleg néhány szervezeti változtatással, egy-két értékhatárfelemeléssel s a perenkívüli eljárások kiépítésével a Perrend különbeni érintése nélkül is megoldhatónak vélte Magyary és úgy érzem, igaza volt. *Nem új eljárási szabályokat kell készíteni, hanem a létező szabályokat kell a törvény papirosáról az életbe átültetni és a különböző anyagi jogszabályok meghozatalánál is fokozottan kell ügyelni arra, hogy elenyésző számú méltányos kivételek lehetősége miatt ne veszítsenek egyszerűségükből, mert ezáltal a perek melegágyaivá válnak.* Már pedig keveset érő igazság az, amit nem lehet előre tudni, hanem csak utólag a kir. Kúria ítéletéből lehet megismerni. Már verulami Bacon is megmondotta, hogy : optima lex quae minimum judicii relinquit.

Magyary mint
nemzetközi
jogász.

Mielőtt áttérnék nemzetközi jogi műveire, ki kell emelnem egész tudományos munkásságának egyik legjellemzőbb vonását, hogy az kezdettől fogva élete végéig állandóan felfelé irányuló fejlődés vonalát mutatja. Az első tíz év fejlődő előkészület volt az anyagi jog tanulmányozásán keresztül a perjog rendszerezéséhez. Magán a perjog terén akkor ért fel a magaslatra, amikor az államon belüli polgári igazságszolgáltatás több évtizedes tanulmányozásából leszűrte vezetőelveket fejtette ki 1913-ban itt a Jogászegyletnek ebben a termében *«Korunk igazságszolgáltatásának vezéreszméi»* című előadásában, melyet tankönyve második kiadásában külön fejezetként is közölt. Fáradhatatlan szelleme azonban még magasabb csúcsok, nagyobb nézőpontok felé törekedett. Ezért fordult a nemzetközi bíráskodás felé, melynek tanulmányozása életének harmadik korszakát kitölti.

Anyaggyűjtés
és előkészítő
munkák.

«Minél jobban elmélyedtem az igazságszolgáltatás tanulmányozásába, — írja ő maga — annál inkább meggyőződtem arról, hogy azt teljesen átértenem csak akkor sikerül, ha tisztán látom legmagasabb csúcsait, legnagyobbyszerű megnyilatkozását : az államok közötti bíráskodást is. Ez indított jóval a világháború kitörése előtt a nemzetközi bíráskodás tanulmányozására. A világháború véres tanulságai szándékomban csak megerősí-

tettek és arra ösztönöztek, hogy annál nagyobb odaadással törekedjem munkám befejezésére. Mert kétségtelen, hogy ha van emberi hatalom, mely a mai világkatasztrófát leginkább képes megakadályozni, akkor a nemzetközi bíraskodás az és a többi békefenntartó intézmény, melyek vele kapcsolatosak. Magyarországnak ezenfelül más nagy érdekei is fűződnek a nemzetközi bíraskodáshoz, mert igen fontos országunkra nézve, hogy a békefenntartó intézmények, főleg a nemzetközi bíraskodás, úgy alakuljanak ki, mint ezt állami önállósága és biztonsága megkívánja.» Ez a legmagasabb szempontokat nyújtó, tágabb látókör utáni vágyakozás és a hazafias aggodalom, mely már a háború előtt, de főleg ennek kitörése óta lelkét áthatotta, eredményezte a nemzetközi bíraskodásról 1918-ban megjelent magyar munkáját, majd 1922-ben erről német nyelven kiadott művét.

Jellemző az ő lelkiismeretességére és alaposságára az, ahogyan áttanulmányozta a nemzetközi bíraskodásra vonatkozó joganyagot, amelynek feldolgozásához való *előkészületnek számítanak egyébként a magyar polgári perjog nemzetközi vonatkozásairól már korábban publikált említett művei is*. Mivel ez az intézmény leginkább az államon belüli választott bíraskodáshoz látszik hasonlítani, revízió alá vette ez utóbbira vonatkozó nézeteit és miután azokat helyeseknek találta, több irányban új szempontokkal gazdagítva, a Jogtudományi Közlöny jubiláris évkönyvében tette közzé erre vonatkozó eredményeit tartalmazó cikkét. Ezeknek az eredményeknek még további ellenőrzését volt hivatva adni a választott bíraskodásról szóló az a monográfia, amelyet az ő ösztönzése és vele való megbeszélés alapján szerény személyem írt. Külön feldolgozta a nemzetközi bíraskodás magyar vonatkozásait és rendes tagi székfoglalója gyanánt már 1917-ben bemutatta az Akadémián. Egy harmadik fragmentum ebből a körből az az értekezés, amelyet a háború első éveiben tartott előadások során a budapesti egyetemen olvasott fel a háború tanulságairól, lényegben a nemzetközi jog és különösen a nemzetközi bíraskodás várható jövőjét fejtegetve benne. Ehhez az előkészítő munkához tartoznak végül azok a nyilvánosságra nem került, de később publikált műveibe részben beolvasztott értekezések és vélemények, amelyeket pl. a semle-

gességről és a nemzetközi közjog számos más alapvető problémájáról, a kormány felkérésére dolgozott ki és vitatott meg az akkor még közös külügyminisztériumban kiváló szakjogászokkal. A nemzetközi bíráskodást érintő joganyag eredeti forrásainak búvárlására, mint már említettem, nem kevesebb, mint öt vagy hat esztendő fordított. Ez az ő életében a szántásnak és magvetésnek második nagy korszaka volt és éppen úgy mint az 1886—1898 közt még Budapesten és Kecskeméten, de legfőképpen Nagyváradon eltöltött hasonló — csupán kétszer hosszabb — előkészületi korszak után, most is gazdag és bőséges aratás következett azokban a művekben, amelyeket a következő főirányok szerint lehet csoportosítani.

Nemzetközi
jogi műveinek
osztályozása.

Főhelyet foglalják el a nemzetközi bíráskodásról szóló művei: így már említett magyar és német munkája, a hágai állandó bíróságról több szaklapban megjelent értekezései, a nemzetközi bíráskodás kötelezővételéről a Deutsche Juristenzeitungban közreadott dolgozata és végül, de nem utolsó sorban az a cikk, amely 1928. májusában a tudományos szintézisnek szentelt Scientia nevű olasz szaklapban francia nyelven jelent meg «Importance et caractère juridique de la Cour permanente de justice internationale» címen. A nemzetközi bíráskodás elemzésével kapcsolatban azonban természetesen a nemzetközi közjog és magánjog számtalan más kérdése tekintetében is kellett tanulmányokat folytatnia és állást foglalnia, így pl. mindenekelőtt a nemzetközi jog jogisége és jogi természete tárgyában.

Nemzetek
Szövetsége.

Nemzetközi jogi működésének másik iránya főleg a békeszerződésekkel függ össze, amelyek tekintetében felvetette és németül is megjelent cikkben tárgyalta azok jogi kötelező erejének kérdését. E körben egyébként elsősorban a *Nemzetek Szövetségével* foglalkozott, amelyről ekkor és utóbb is több cikket írt és nagy része volt annak az emelkedett hangú és magvas válasznak a megszövegezésében, amelyet a magyar békedelegáció elnöke, gróf Apponyi Albert a békefeltételek erre vonatkozó része tekintetében Trianonban előterjesztett, rámutatva többek közt arra, hogy Magyarország nemcsak nem ellenezte a kötelező nemzetközi bíráskodást, hanem a második hágai békekonferencián éppen Ausztria és Magyarország magyar származású és magyar állampolgárságú delegáltja, Mérey Kajetan

volt az, aki olyan javaslatot tett, amely abszolút konkrét formában valósította volna meg már akkor az obligatóriumot.

Miután ő — hogy Szladits Károly szép szavaival éljek — a hazaszeretet magas őrtornyáról kémlelte, hol lehet rá szükség és ahol rá váró feladatot látott, nyomban rávetette magát teljes erejével, természetszerűleg foglalkozott azzal, hogy jogi erudíciójának fegyvereivel juttassa érvényre és fejlessze tovább azokat a rendelkezéseket, amelyekben a békeszerződés valami jogi oltalmat — legalább papíron — a mi érdekeink védelmére mégis juttatott. Az egyik ilyen pont a békeszerződésben a *nemzetközi vegyes döntőbíráskodás*, melynek jogi természetét Magyary a Békejog című lap 1922. októberi számában mesterien határozta meg és több cikket szentelt az *optánsok román birtokperének*, melynél a román bíró visszahívásában élete főtémájának, a nemzetközi bíráskodásnak válságát és diszkreditálását látta. Ezek a cikkei, melyek nemcsak magyarul, hanem idegen nyelveken is megjelentek, élénk visszhangot keltettek.

Vegyes döntő-
bírószékek.
Optánsper.

A másik pont, amely ebben a vonatkozásban a békeszerződésekben reánk nézve még sokkal jelentősebb, a nemzeti kisebbségek védelme. Miután egyelőre kilátástalannak látszott, hogy az erre vonatkozó anyagi jogi rendelkezések kibővítettessenek, az eljárási jog javítására és kifejlesztésére helyezett súlyt. 1923-ban részletes tervezetet készített a *kisebbségi védelem érvényesítésére vonatkozó eljárási szabályzat* tárgyában, melyet a népszövetségi ligák 1924. évi lyoni közgyűlése számára átdolgozott. Ennek alapelveit magában foglaló határozati javaslattal lépett fel 1924-ben az International Law Association stockholmi konferenciáján, majd újból átdolgozta tervezetét, amelyet 1925-ben a Magyar Külügyi Társaság a népszövetségi ligák uniójának kilencedik közgyűlése elé terjesztett és e tárgyban Magyary az International Law Association 1926. évi bécsi konferenciáján is felszólalt. A kisebbségi peres eljárás kimerítő rendszeres tervezetét öt fejezetben és 39 szakaszban tartalmazó javaslata tágabb keretben kívánja biztosítani a panaszjogot, megállapítja a sérelmek elintézésére hivatott fórumokat és az audiatur et altera pars elvén alapuló olyan eljárási módot ír elő, amelyeknek segítségével a reális valóságba lehetne átültetni a kisebbségvédő rendelkezéseket, amelyek ezidőszertig még csak

A kisebbségi
védelem eljárási
szabályai.

papíron vannak. Javaslatok, amelyeket különböző nemzetközi egyesületek és konferenciák vitattak meg és fogadtak elismeréssel, széles körök szeretetteljes háláját szereztek meg neki és a nemzetközi jogtudomány jeleseinek becsülését hazánk határain kívül is.

Nemzetközi
bíráskodás.
(1918.)

Ami már most a *nemzetközi bíráskodásról* szóló említett magyar és német nagy munkáját illeti, ezeknek részletes ismeretése és kritikai méltatása külön terjedelmes tanulmányt tenne szükségessé, mely meghaladná az emlékbeszéd kereteit, miért ezúttal csak néhány leglényegesebb momentum kiemelésére kell szorítkoznom. Legfőbb jellemző vonása ezeknek és többi idevonatkozó műveinek is, hogy ezt a témát, amelyet addig külföldön is részben inkább csak publicisták és politikusok tárgyaltak s a vele foglalkozó jogászok között sem igen akadt ex asse perjogász, ő az államon belüli igazságszolgáltatási intézmények több évtizedes tanulmányozásán kiművelt és kipróbált speciálisan perjogász erudíciójával és szabatosan elemző módszerével veszi vizsgálat alá és így eddig ebben a témakörben nem értékesített szempontok alapján új összefüggéseket, osztályozásokat és eredményeket hoz ki.

Magyar munkája a jogelvi alapok világos tisztázásán felül a történeti fejlődésnek bő előadását adja és igen gazdag anyaggyűjteményt is tartalmaz. *Legértékesebbnek benne a nemzetközi bíráskodás fogalmi körülhatárolását és a hágai békeértekezletek részletes kritikai ismertetését tartom.* Az egész kérdés sarkpontjának helyesen a kötelező nemzetközi bíráskodás, az ú. n. obligatórium megvalósítását tekinti. Drámaian érdekes az a küzdelem, amely a második hágai békekonferencián ebben a kérdésben lefolyt, ahol Németország elutasító magatartása lényegesen hozzájárult a németellenes világhangulatnak elmélyítéséhez, ami a világháború kitörése szempontjából sem volt közömbös. A második hágai békeértekezés kevéssé pozitív eredményt ért el; nem tudta megvalósítani az obligatóriumot, de legalább előkészítette azt és előkészítette a valóban állandó jellegű nemzetközi bíróság szervezését is. Az utolsó fejezetben a nemzetközi bíráskodás jövőjével foglalkozik és kifejti azt a reménységét, hogy a világháború után a nemzetközi bíráskodás intézményének hatalmas fellendülésben lesz része. Nem reméli, hogy az

államok között feltétlenül szükséges szorosabb kapcsolat a nemzetközi szuperszuverénítás útján megvalósulhatna, mert nem hiszi, hogy az államok az ilyen szövetségbe önként belépnének, avagy erre akaratuk ellenére kényszeríthetők volnának. A haladást attól várja, hogy egymásközötti szerződéseikben az államok hatékony formában valósítsák meg az obligatóriumot és ennek csak egy általános jellegű korlátozása legyen, a belföldi jogrendszer; fejlesszék a nemzetközi bíraskodás szervezetét, teremtsék meg a békés kiegyenlítés egyes módjai között a szerves kapcsolatot és végül fordítsanak gondot az első hágai békeintézmény létesítése igazgatási szervek fejlesztésére is, amely célokra a békekötés után nincs fontosabb feladat, mint a harmadik hágai békeértekezlet összehívása.

Ebbe a gondolatmenetbe kapcsolódik bele német könyvének előszavában foglalt az a kijelentése, hogy a háború szomorú vége és az ezután következett szomorú események nem ingathatták meg azt az erős meggyőződését, hogy csak megfelelő világszervezet és azon belül minél erősebben kifejlesztett nemzetközi bíraskodás biztosíthatja a népek részére a boldogabb jövőt; ennek következtében folytatta vizsgálódásait, amelyeknek eredménye a német munka. Ez a nemzetközi bíraskodást abban a legújabb kialakításában tárgyalja, melyet a Nemzetek Szövetségében kapott. *Mindenekelőtt a Nemzetek Szövetségét jellemzi,* amely szerinte fordulópontot jelent a nemzetközi jog fejlődésében, mert az államokat eddig még nem létezett benső kapcsolatba hozta, de olyan új alapokon, amelyek a legmerevebb ellentétben állanak az eddigi nemzetközi jog alapjával. A világháború okozta lelki folyamatok eredménye, hogy a Nemzetek Szövetsége a béke biztosítása tekintetében imperiumát az egész világra kiterjeszti és minden államot, még ha nem is tagja, kényszereszközökkel fenyeget meg, ha nem veti alá magát a nemzetközi viszályok békés elintézésére megállapított eljárásnak.

A nemzetközi jog tehát levetette eddigi szövetkezeti jellegét és nemcsak hatalmi, hanem egyenesen imperialisztikus alakulattá vált. A nemzetek szövetségének ezt az imperialisztikus hajlamát és természetét tartja Magyary bántónak. Míg ugyanis a világháború előtt a nemzetközi intézmények vezetőeszméje az állami szuverénítás volt, most a Népszövetségben az államok felett

Die Schieds-
gerichtsbarkeit
im Völkerbunde
(1922.).

álló világszervezet eszméje lépett előtérbe. Ennek a két szélsőséges iránynak ellentéteit kiegyenlíteni és közöttük az arany középutat megtalálni: ez a legközelebbi és a legnehezebb feladatok egyike.

Hágai állandó
nemzetközi
bíróóság.

Ami magát a *hágai állandó nemzetközi bíróságot* illeti, ehhez — mint nemcsak német művében, hanem már említett értekezéseiben is kifejti — nem lehetett volna eljutni a hágai békekonferenciák és különösen az első hágai békeegyezmény által létesített «Cour permanente d'arbitrage» nélkül. Helyesnek tartja, hogy az utóbbit is fenntartották, úgyhogy párhuzamosan két nemzetközi bíróság áll az államok rendelkezésére. Miután a Nemzetek Szövetségének magának sincs a felek szerződéseitől függetlenül bíraskodási joga, nincs ilyen joga az állandó bíróságnak sem, szóval — és ez szerinte a legnagyobb baj — nincs meg az obligatórium, mert csak a két állam szerződéses megegyezése esetén lehet az állandó bírósághoz fordulni. Ha az ellenfél ezt ellenzi, akkor a másik fél egyoldalú kérelemmel csak a Nemzetek Szövetségének vizsgálatát kérheti, tehát ez a nem bíraskodási jellegű, politikailag befolyásolható vizsgálat fölébe van helyezve a nemzetközi bíraskodásnak. Ezt Magyary mélyen fájjalja és sürgősen orvoslandónak tartja.

Az állandó bíróság szervezetére az amerikai felfogás volt döntő befolyással. *Tagjainak létszáma* feltűnően csekély. 11 rendes és 4 póttagja van és ezek száma felemelhető 15-re, illetve 6-ra, ami részben éppen az idén meg is történt. *El van ejtve benne az államok egyenlő részesedésének elve*, amihez a világháborúig az államok mereven ragaszkodtak, de most az egyenlőtlenséget vitték bele intézményesen a bíróság szervezetébe. Először azzal, hogy a bírának a maguk összességében a civilizáció főformáit és a világ fő jogrendszereit kell képviselniük. Már pedig egészen bizonyos, hogy némely államnak ezen a címen szükségképpen kell kapnia ott képviseletet. Másodszor azáltal, hogy a bíróság tagjául megválasztottnak csak az tekinthető, aki a Nemzetek Szövetségének úgy a közgyűlésén, mint a tanácsában megkapja a többséget, már pedig nyilvánvaló, hogy a tanács a nagyhatalmak érdekeit képviselő s az ő jelöltjeik megválasztására szívesebben hajlandó szerv.

Az első *hágai* békekonferencia által szervezett *döntőbíróóság*

gal való kapcsolat annyiban van megvalósítva, hogy a Nemzetek Szövetsége által megválasztandó bírák jelölését ez utóbbi bíróságnak nemzeti csoportjai végzik. Míg a háború előtt alapvetőnek tartották, hogy a perbenálló államok honosai az elbírálásban ne vehessenek részt, addig a most szervezett állandó nemzetközi bíróságnál ellenkezőleg gondoskodás történt arról, hogy ha az illető államnak az állandó bíróságban képviselte nem volna, úgy az ügy elbírálásánál egy általa kijelölt *nemzeti bíró* vegyen részt.

A hatalmak szétválasztása, a bírák teljes függetlensége a közigazgatási fórumokkal s a felek akaratával szemben és elmozdíthatatlanságuk: mindenesetre szuverén tekintélyt és óriási erkölcsi befolyást biztosítanak a bíróságnak, amelynek tagjai úgy a Nemzetek Szövetségétől, mint attól az államtól is, melynek állampolgárai, teljesen függetlenek. A feleknek a bírák személye tekintetében nincs választási joguk, ami Magyary szerint talán legjobban és legelőnyösebben jellemzi ezt a bíróságot. *A bírák senki mástól nem függenek, csak magától a bíróságtól.* Csak ez mozdíthatja el őket, ha az előírt kellékeknek többé meg nem felelnek. Hiánynak tartja Magyary, hogy az állandó bíróság előtt csak államok perelhetnek, *magánszemélyeknek nincs perlési joguk.* A jog uralma egyike századunk legnagyobb eszméinek, amelyet ez az állandó bíróság elsősorban van hivatva megvalósítani, miért is *döntéseiben a jog szabályait kell alkalmaznia:* a nemzetközi szerződéseket, a nemzetközi szokásjogot, a civilizált államok által elismert általános jogelveket; csak kiegészítőleg a jogtudományt és a bírói gyakorlatot. Nem megnyugtató szerinte, hogy a peres felek kívánságára a méltányosságot is alkalmazhatja, amikor is «ex aequo et bono» ítél.

Az eljárás keresettel vagy kompromisszum közlésével kezdődik, írásbeli előkészítésből és szóbeli tárgyalásból áll. Az állandó bíróság igen erős pervezető hatalommal bír; az eljárás befejeztével *ítélettel (arrêt) határoz*, amely ellen perújításféle jogorvoslatnak van helye. Más államok a perbe beavatkozhatnak, amely esetben az ítélet jogereje őreájuk is kiterjed. Az északamerikai jogfelfogásból eredő s a kontinentális jogi gondolkodásnak egészen szokatlan, különleges rendelkezés az, hogy a bíróság nemcsak ítélkezik, hanem bizonyos feltételek mellett

jogi szakvéleményt (*avis consultatif*) is nyilvánít. Végrehajtási kényszerhatalma sem az állandó bíróságnak, sem a Nemzetek Szövetségének nincs. Utóbbinak tanácsa legfeljebb megfelelő eszköz alkalmazását hozza javaslatba tagjainak. De igaza van Magyarynak abban, hogy az állandó bíróság óriási világtekin-télynek örvend és el sem képzelhető, hogy döntéseinek valamely állam magát önként alá nem vetné; ha ez mégis megtörténnék, magával szemben találna egy olyan hatalmat, amely sokkal erősebb, mint a nyers fizikai erő: az összes civilizált népek megvetését.

Ez az ismertetés, bármilyen kivonatos vázlat is csak, némi fogalmat ad úgy Magyar munkájának, mint a nemzetközi bírászkodás kifejlődésének és mai állásának jelentőségéről. *Milyen kár, hogy Magyar Géza nem érte meg a Népszövetség idei közgyűlését, amely a bíróság jövője szempontjából általa döntő-nek tartott kötelező nemzetközi bírászkodás eszméjének jegyében folyt le.*

Az a jogászbizottság ugyanis, amely az állandó bíróság statutumát előkészítette, meg akarta valósítani az obligatóriumot, de a Nemzetek Szövetsége ezt a javaslatot 1920-ban elvetette. Egyúttal azonban a statutum 36. §-ában módot adott arra, hogy az egyes államok szabad elhatározásukból már előre bejelentsék, hogy az összes nemzetközi kérdésekben, avagy bizonyos fenntartásokkal már előre kötelezően hozzájárulnak a nemzetközi bíróság igénybevételéhez, úgyhogy az ilyen nyilatkozatot megtevő államok ellen a másik állam egyoldalú keresettel is igénybeveheti az állandó bíróságot.

A nagyobb államok azonban ezzel a csatlakozási joggal eddig nem éltek és már attól lehetett félni, hogy ilyen módon nem jutunk közelebb az obligatórium megvalósulásához. Nemrégiben állott be az örvendetes fordulat. 14 állam delegátusa és elsőnek Nagybritannia miniszterelnöke a Népszövetség 1929 szeptemberi közgyűlésén bejelentette államának csatlakozását a hágai állandó nemzetközi bíróság kötelező igénybevételére vonatkozó okmányokhoz és ezzel végre mégis eljutottunk odáig, hogy a Népszövetség tagállamainak többsége, köztük immár a világháború győztesei is, magukévá tették a kötelező döntő-bírászkodás eszméjét.

Ezzel a működésével, főleg az emberiség legnagyobb problémáját, a világbékét biztosítani hivatott kötelező nemzetközi bíraskodás propagálásával *Magyary természetszerűleg kinőtt a hazai jognak bár emelkedett, de mégis szűkebb látóköréből* olyan magaslatokra, amilyenekre egy Bourgeois, egy Elihu Root, egy Kellogg vagy hasonló nivójú nagy nemzetközi jogi tekintélyek tudtak csak felemelkedni. *Ezzel nagy szolgálatot tett hazájának.* Mert igaz, hogy kevés nemzetnek van annyi kiváló jogásza, mint a magyarnak, de mégis csak nagyon kevesen vannak ezek között, akik külföldön és különösen Németországon túl is általánosan ismert és megbecsült tudományos hírnévnek örvendenének. Jellemző erre Fodor Ármin visszaemlékezése, hogy midőn a háború előtt Hágában Asserrel, a németalföldi államférfiúval és nagy nemzetközi jogással beszélgetve elpanaszolta, hogy a Nemzetközi Jogi Intézetnek egyetlen magyar tagja sincs, válaszul azt a kérdést kapta, hogy foglalkoznak-e nálunk nemzetközi joggal? Megjelent-e magyar írótól valamely világnyelven könyv a nemzetközi jog valamely kérdéséről? Mire ő zavarba jött és noha a különböző nemzetközi jogi konferenciákon és egyesületekben magyar részről kifejtett értékes működésre méltán hivatkozott, olyan munkát, aminőt Asser kérdezett, nem tudott megnevezni. «Ma már nem jönnek zavarba ilyen kérdésnél, — írja bírálataiban, 1922-ben Fodor (Békejog II. évf. 1. füzet) — hanem büszkén említeném Magyary Gézának a nemzetközi bíraskodásról írt német munkáját», mely meg is hozta részére az Institut tagságát.

Az ő külföldön élvezett nagy tekintélyét bizonyítja az a mély-séges részvétel is, mely halálakor a nemzetközi jog külföldi korifeusai, franciák, németek, olaszok részéről is megnyilvánult. E szerep betöltésére a külföld irányában a magyar ügy szempontjából éppen most van legnagyobb szükségünk. Magyary ama kevés honfitársaink közé tartozott, akik ezt a pozíciót rendkívüli fáradtsággal és munkával kivívták és ezt olyan tökéletesen töltötte be, hogy éppen ezért mutatkozik pótlása majdnem lehetetlennek.

A természetben is előfordul nagyritkán, hogy egy-egy rügy fakad még a kiháló fán, melynek hatalmas törzsét váratlan vihar törte ketté. Magyary Géza tudományának terebélyes

fájáról is termettek posthumus gyümölcsök. Az elmúlt hetekben kézbesítette ugyanis a posta egy *olasznyelvű értekezésének* különlenyomatát, melyben a magyar polgári perjog fejlődését és legjellemzőbb vonásait ismerteti az ő érett, nagy tudásával, összehasonlítva azt az olasz perjogi reformtervezet intézkedéseivel ama felhívás folytán, melyet az olasz perrend reformját előkészítő bizottság intézett hozzá véleményének nyilvánítása iránt.

Találtunk továbbá hagyatékában, amit most van alkalmam először a nyilvánosság előtt bejelenteni, *egy nagyszabású francia munkát az állandó nemzetközi bíróság igazságszolgáltatási tevékenységéről*. Ez a mű azoknak az előadásoknak a tervezetéből nőtt ki, amelyeket 1924-ben kapott meghívás folytán a hágai nemzetközi jogi akadémián szándékozott megtartani, de közbejött akadályok folytán, sajnos, erre nem kerülhetett sor. A hármas, tagozású munka eltér a világirodalomnak erre a tárgyra vonatkozó eddigi termékeitől azáltal, hogy az államon belüli peres eljárások kifejeződését alapelveinek a nemzetközi bíróság eljárásában való alkalmazhatóságát kutatja, nem riadva vissza néhol igen kényes jogi kérdések — pl. a pertársaság, perbeavatkozás, perfüggés és jogerő — eddig nemzetközi vonatkozásban az irodalomban csak kevésbé érintett tárgyalásától és egészben véve rendkívüli figyelmet érdemlő újszerű kísérletet, illetve adalékokat tartalmaz a nemzetközi bíróság rendszeres perjogának megalkotására. Az általános részben e bíróság jelentőségét és jogi természetét, véleményeinek és döntéseinek elvi megvilágítását, véleményezési hatáskörének körülhatárolását és peres eljárásának szabályait fejti ki. A második részben azt a 12 véleményt (avis consultatif) tárgyalja részletesen, amelyeket e bíróság addig adott, míg a harmadik rész a bíróság ítéleteinek (arrêts) ismertetését és bírálatát foglalja magában. A mű most áll kiadás alatt és így nem vághatok elébe a hatásnak, amelyet országunk határain kívül is kétségtelenül gyakorolni fog. Azok a kevesek, akik eddig olvashatták, velem együtt meggyőződtek arról, hogy a kifinomult tudás és a leszűrődött bölcsesség folytán, mellyel témáját kezeli, ez lesz méltó koronája irodalmi működésének a nemzetközi jog terén.

A tanár értékét tanítványai szeretetén, illetve bírálatán **Magyary mint tanár.** keresztül lehet legmegbízhatóbban lemérni. Nincs szigorúbb kritikus, mint a tanítvány, de nincs lelkesebb elismerő sem. Készebben áll, mint valaha az elhunyt imperátorral szemben a római szenátus, hogy megadja professzorának a «divus» jelzőt, vagy «memoriae damnatio»-val éljen. Annak jellemzésére, hogyan vélekedtek Magyary Gézáról tanítványai, legyen szabad egyik fiatal volt hallgatójának emlékező sorait (a Magyar Szemle 1928. novemberi számából) idéznem:

«A tudomány önzetlen szolgálata, az alázatos önismeret és tanítványai iránt érzett rajongó szeretete a legnagyobb tanítómesterekhez tette őt hasonlatossá. Amikor maga köré gyűjtötte tanítványait, valóban az «övéi» közt volt. És ilyenkor olyan volt, — ő hozzá méltó e hasonlat — mint a jó atya: adott, adott, mindig nagy lélekkel és bőkezűen osztogatta tudása érett gyümölcseit. Mily megértéssel figyelte a fiatalok első lépéseit a tudomány nehéz útján, mennyi jóakarattal tudta felénk nyújtani segítő kezét, mily csalhatatlan volt pillantása, mellyel tanítványai munkásságának útját megjelölte és mily szerető volt ítéleteiben és feddéseiben! Igen, a bonus pater familiaris volt ő és ezért tanítványai gyermeki ragaszkodással szerették.

Előadásainak mindegyike a logikus gondolkodás ragyogó kis aranylánca volt és ezzel kötötte le mindvégig hallgatósága odaadó figyelmét. Gyakorlatain tisztult elméletei világánál boncolgatta a jogélet bonyolult kérdéseit és az abszolút igazság keresését minden tanítványának legszemélyesebb ügyévé, legigazibb ambíciójává tudta tenni. Hatása környezetére szinte csodálatos volt, mert mindabban, amit tanítványaitól megkívánt, ő maga volt a legfelelőbb példa.

Komoly hazafias érzését, lelkének ezt a legmélyebb értékét meg se kísérelte a tetszetős szólamok aprópénzére váltani, de egész egyénisége oly ragyogó példája volt az igazi honfinak, hogy környezetében és vele érintkezve mindannyian jobb magyarok lettünk.»

Magyary Géza átérezte, hogy nincs súlyosabb felelősség, mint a tanáré, aki egész generációk jellemét és tudását befolyásolja. Nemcsak szakmabeli oktatást adott tanítványainak, hanem erkölcsi és hazafias nevelést is, megértette velük a

kultúrának in abstracto és a mi súlyos viszonyaink között in concreto fokozatosan nagy becsét. Kutatta az erre hivatottakat, tudományos törekvésre lelkesítette őket, könyveket, tanácsokat adott nekik, ösztöndíjakat szerzett és további pályájukon sem szűnt meg őket támogatni. Érdekes e mellett, hogy jelleménél fogva, amelytől úgy a patetikus ékesszólás, mint különösen a kedélyesebb, közvetlenebb beszédmodor idegen volt, nem tudott, de nem is akart külső eszközökkel hatni. Egyéniségének belső értékeivel ért el eredményt, amelyek keresztülhatoltak a nem ritkán nehéz és száraz tananyagon s megragadták a hallgatók elméjét és lelkét.

A pontosságnak és kötelességtudásnak a mi rendkívül tehetséges fajunknál, mely azonban a minden feladatot szabatosan elvégző mindennapi munka gondos teljesítésére kevésbé szokott, különös fontossága van és még fokozottabban áll ez ma, amikor nemcsak egy-egy döntő, hanem minden egyes napon ismétlendő és igaz a nelsoni mondás: «Magyarország elvárja, hogy mindenki megtegye kötelességét». És pedig megtegye minden pozícióban, legyen az nagy vagy kicsiny. Nincs fontos vagy nem fontos hely, mindegyik állás láncszeme az egésznek s egyaránt nélkülözhetetlen. Elsősorban kötelességként kell fel fogni az életet és csak másodsorban ama jogok gyakorlása, örökök kielégítése gyanánt, amelyeket a Gondviselés az egyesnek osztályrészül juttatott. Óriási jelentősége van ezen a téren a példaadásnak. És főleg a jogtanulás mezején, ahol a kötelességteljesítés és pontosság szükségét nálunk évtizedekig alig vagy nem kellőképpen érzékelték. Nem maradhatott hatás nélkül tanítványaira az, hogy tanáruk minden előadási óráját megtartotta s elszomorító veszteségnek tekintette, ha nagy-nagy ritkán betegség vagy elháríthatatlan kényszerítő egyéb ok miatt mulasztania kellett. Szerencsés találkozás volt benne, ami a tudósoknál tulajdonképpen kevésbé gyakori, mint gondolnók, hogy írói és tudományos kutatói kvalitásai még erősítették tanári képességeit. Amíg ugyanis klasszikusan világos és szabatos előadásai a hallgatók értelmét ragadták meg, addig jellemükre és érzelmeikre is hatott az, hogy előadásai mindig magasabb hazafias és kulturális cél szolgálatában állottak és a tárgyalt szakkérdésen túlmenő emelkedettebb perspektívát nyújtottak.

Tanítványai érezték, hogy tanáruk foglalkozik, törődik velük. Aki az ő tanárelnöksége idejében szépen virágzó joghallgatói tudományos egyesületben komoly törekvésű dolgozatot készített, előadást tartott vagy a vitában alapos készültséggel felszólalt, biztos lehetett az ő érdeklődő támogatásában és valóban nem egy értékes mű készült ennek az együletnek szerény keretében és nem egy karrier útja indult el onnan. A háború alatt állandóan élénken foglalkoztatta őt hadbavonult tanítványainak sorsa és jövője. A hadbavonultaknak juttatandó tanulmányi kedvezményekről előadói javaslatot dolgozott ki és fogadtatott el a Felsőoktatási Egyesületben. A doberdói fennsíkon hősi halált halt szemináriumi segédje emlékének dedikálta a nemzetközi bíraskodásról írt munkáját, mert hiszen annak az volt a célja, hogy tudományosan felkutassa és rendszerbe foglalja azokat az eszközöket, amelyek a borzalmas világháború megismétlődését kizárni alkalmasak.

Nőtlen ember volt és azzal a szeretettel is, amelyet a hitves vagy gyermekei iránt érzett volna, tanítványait halmozta el. Tevékeny jóságára és egyben végtelen szerénységére jellemző az az eset, amit egy véletlen folytán csak a napokban tudtam meg. A téli hidegben szerencsétlenül járt, szegényes öltözetű nagyváradi joghallgatón a mentők feltűnően jó állapotban levő télikabátot találtak, amelyről a benne levő M. G. monogramm alapján csak nagynehezen bírták megtudni, hogy a kabát ajándékul és nem visszaélés révén jutott a diákhoz, midőn őt professzora dideregni látta és megsajnálta.

A tudást és pontosságot, melyet önmagának előszabott, a vizsgázóktól is megkövetelte és ezért nehéz cenzor hírében állott. Valójában csak a felületes képzettségű jelölteknek volt okuk tőle tartaniok és ebben a vonatkozásban is elismert volt igazságszeretete. Erre jellemző az a derús nagyváradi epizód, amidőn a vizsgaeredmény kihirdetésekor szükségesnek tartotta megemlíteni, hogy igaza volt a jelöltnek, aki arra a kérdésre, hogy mit mond a kereskedelmi törvény a kiskereskedőkről, a professzor meglepetésére azt találta felelni, hogy a «kiskereskedő» szó a törvényben nem fordul elő.

* * *

Magyary
mint kultúr-
politikus.

Nem volna teljes a kép, ha nem emlékezném meg Magyary-nak arról a kevésbbé ismert lelkes *fáradozásáról, amit a magyar tudomány és műveltség emelése érdekében fejtett ki*. Nála ez a kérdés is a hazafias kötelességteljesítés centrális problémájába volt beállítva. Ma közismert igazságként kezelik a műveltség becsét, a kultúrfölényt, de éppen a nyilvánvaló igazságok sorsa az, hogy felismerésük után mindenki természeteseneknek és maguktól értetődőknek tartja őket, addig azonban senki sem tud és senki sem beszél róluk. 15 évvel ezelőtt ez a felismerés még korántsem volt oly közkeletű, mint ma, de Magyary már ekkor vallotta és hirdette, hogy a tudomány önmagában is hatalom és hogy a műveltség szabaddá tesz, tehát hatalmas fegyver egy szabadságszerető önérzetes nemzet kezében. «Csak a kultúrában erősebb kerekedhetik felül, — mondja 1913-ban Emmer Kornél feletti emlékbeszédében — azé a jövő, aki a kultúrának minél több eszközét tudja hatalmába keríteni. Mi is folytatjuk ezt a küzdelmet, mégpedig derekasan vesszük ki belőle részünket, de azt sem szabad elfelejteni, hogy kultúrtörökvéseinkben valamennyi nép közt legnagyobbak a nehézségeink, mert izolálva élünk, széles e világon sem nemzetiségi, sem nyelvi kultúrhátvédünk nincs. Ezért nekünk a jövőben nem szabad megelégednünk azzal, hogy a nagy nemzetek kulturális eredményeit csak átültessük, — bár ez is igen fontos s lemondanunk erről sem szabad — hanem nekünk ennél többet kell tennünk: az emberiség fejlődéséért küzdő nemzetek legelső sorába kell törnünk s az emberiség kultúrájának előharcosaivá kell lennünk saját nyelvünkön. A magyar kultúrát a tökély oly magas fokára kell emelnünk, hogy képesek legyünk az emberiség kultúráját is előbbre vinni és ha ez sikerül s kell is, hogy sikerüljön, létünk örökre lesz biztosítva. Lehetetlen láb alól eltenni és feleslegesnek tekinteni azt a nemzetet, amely az emberiség haladását előmozdítja.»

De nemcsak beszélt erről, hanem cselekedett is. Foglalkozásánál fogva elsősorban a jogászai kultúrát igyekezett emelni *tanítványai körében, a Joghallgatók Tudományos Egyesületében; a szigorlatokon, a bírói és ügyvédi vizsgákon*. Ezért is volt oly lelkes tagja a *Jogászegyletnek*, ahol nemcsak a tartalmas előadások egész sorát tartotta, hanem a *könyvkiadó-bizottság vezetője* is

volt, amely sok értékes monográfiát adott közre, majd amikor a háborút követő mostoha anyagi helyzet folytán ez nem volt folytatható, a kultuskormány segítségével ugyancsak a Jogászegylet keretében megalapította a *Deák Ferenc könyvkiadó-bizottságot*, melynek eddigi kiadványai között nem kisebb nevek, mint Wlassics és Grosschmid nevei is szerepelnek. Ezért is dolgozott oly buzgón az *Akadémián*, hol nemcsak a nemzetközi polgári perjogra vonatkozó levelezőtagi s «A választott bírászkodás a magyar jogban» című rendes tagi székfoglalójával és Plósz fölött tartott szép emlékbeszédével, hanem a pályadíjak kitűzésénél, jogi monográfiák kiadásának segélyezésénél, a különböző díjak odaítélésénél is a legserényebben közreműködött, hogy ezzel is használjon jogi irodalmunknak és különösen a feltörekvő fiatal generációnak. *Centenáris akadémiai beszédében* szépen mutatott rá arra, hogy mit tett hazai irodalmunk a jog fejlesztéséért és mit a Tudományos Akadémia a jogirodalomért az elmúlt száz esztendő alatt. Nemcsak a perjog, hanem más tudományszakok terén is igen sokan tehetnek tanúságot az ifjabb jogászgenerációból, hogy Magyary Géza ösztönzése és támogatása nélkül műveik sohasem jelentek volna meg. Az egyetemi, jogászegyleti és akadémiai pályakérdések kitűzésénél személyének szívesen engedélyezett nagy befolyást erre a kulturális célra használta fel. Ezért csatlakozott az 1920-ban újra megindult *Magyar Jogi Szemléhez*, majd a legutóbbi években a haladó okos konzervativizmust és a műveltség terjesztését ígérő *Magyar Szemléhez*, melynek nemcsak cikkírója, hanem a társaság alelnöke is volt. Ehhez járult nemzetközi jogi tevékenységével összeforrt működése a külügyi kérdéseink ápolására hivatott legelőkelőbb egyesületünkben, a *Külügyi Társaságban*, mely nemzetközi szakosztályának elnökévé választotta. Ezt szolgálták már említett sorozatos cikkei külföldi előkelő szaklapokban, melyekben a magyar jog álláspontját ismertette a legkülönbözőbb kérdésekben azzal a célzattal, hogy kultúránk magas nívója külföldön is elismerésre találjon.

Ide tartozik az a *tevékenység, amelyet a felsőoktatás ügyeinek szentelt*. Számos külön cikken s a kultúrkormány részére adott véleményein felül ebbeli munkája főrészt a *Felsőoktatási Egyesületben* játszódtott le, melyet a Société de l'Enseignement

Superieur mintájára Medveczky Frigyes kezdeményezése hívott életre 1911-ben. Ebben az egyesületben nyolc főiskolánknak 350 rendes professzora állott össze közös munkára, ami önmagában megmagyarázza jelentőségét és célját. A harmadik egyetem felállítása, a tanárok előléptetése és korhatára, a jogi oktatás reformja voltak a főproblémák, melyekkel az egylet most már közel két évtizedes fennállása alatt a legnagyobb hozzáértéssel és buzgalommal foglalkozott. A háború utáni idők folyamán veszedelembbe jutott magyar tudomány megmentése érdekében megalakította a Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft mintájára 1922 közepén gróf Apponyi Albert elnöklete alatt az ú. n. tudománymentő bizottságot, mely állami, továbbá bel- és külföldi társadalmi úton előteremtett eszközökkel végzett valóban mentési munkát három éven át mindaddig, míg jelenlegi kultuszminiszterünk nagyszabású kultúrintézmények létesítésével szükségtelenné tette a mentőakeiót s annak helyébe a magyar tudománynak intézményes állandó és céltudatos ápolását helyezte. Magyary Géza lelkesen vett részt mindebben a munkában. Ott állt már az egyesület bölcsőjénél s ettől kezdve résztvett fejlődésének minden küzdelmében egész a mai nagyvonalú kiépítésig előbb mint állandó előadója, majd mint a jog- és államtudományi szakosztály elnöke.* Előadói jelentései és ebbe a témakörbe tartozó cikkei közül, melyek mindegyike egy-egy remeke a tárgyismeretnek s az emelkedett szellemű szabatos előadásnak, itt csak a jogi oktatás reformjáról 1925 telén a Jogállamban megjelent cikkét és 1922-ben előterjesztett előadói jelentését emelem ki, melyben főleg a magyar tudományos irodalom válságára és ennek veszélyére hívja fel a figyelmet. Hattyúdala ebben az egyletben 1927. január 23-án megtartott előadása volt. Ebben egyfelől a természettudományok fejlődéséről, másrészt a külföldi magyar intézetekről és a magyar műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról szóló — utóbb törvénnyé is vált — két javaslatot ismerteti és egyben kultuszminiszterünk korszakalkotó kultúrprogrammjának méltatását adja.

A szakminisztériumokban, főképp a kultusz-, igazságügyi és külügyi hatóságoknál, melyek nem egyszer vették igénybe vé-

* L. Tomcsányi Móric magasröptű és meleg emléksorait a Felsőoktatási Egyesület közleményeinek 1929. évi 1. számában.

leményét és kodifikátori közreműködését, nagy megbecsülésben volt része és ezt a befolyását is kizárólag erre a nemes feladatra használta fel, hogy támogatást, ösztöndíjakat, külföldi kiküldetéseket szerezzen az arra érdemeseknek, akiktől a magyar kultúra előbbrevitelét várhatta. Ezek csak hirtelenében emlékezetembe idézett adatok, amelyeket még sok mással lehetne kiegészíteni, de ennyi is elegendő annak bizonyítására, hogy nemcsak komoly tudós és jó professzor volt, hanem nagy tudománypolitikus is és úgy érzem, hogy nem túlozok, ha a legnagyobb csendben folytatott bámulatosan széleskörű ebbeli tevékenységét ahhoz az általánosan elismert, messze szerteágazó, fáradhatatlan kultúrmunkához hasonlítom, amit a nyelvújítás idejében a magyar nyelvért és műveltségért Kazinczy Ferenc kifejtett.

* * *

Azok után, amiket a tudósról, a tanárról és a kultúrpolitikusról mondtam, csupán néhány szóra van szükség, hogy jellemezzem *Magyary Gézát mint embert*. Magyary
Géza
mint ember.

Az élet szórakozásai és örömei nem vonzották. Életeleme és életöröme a munka. Ennek a szerzetese volt, mintha az lett volna életelve, hogy «omne humanum a me alienum puto».

Legtalálhatóbb melegséggel kiváló tanártársa * jellemezte nekrológiájában: «Be-benézek — úgymond — elárvult dolgozószobájába az egyetemen és ugyanaz a kegyeletes érzés fog el, mint a firenzei San-Marco kolostor celláiban. Az is, mint emezek, aszkéta-lélek műhelye. Ám Magyary Géza szobájában nem Savonarolának, a sötét rajongónak szelleme csap meg, hanem a szelídlelkű fiesolei baráté, aki nevében viselte lelkét, mert boldog is volt, angyali is. Míg Fra Angelico leheletfinomságú freskókkal ékesítette a kolostor rideg falait, addig Magyary Géza cellájában nehéz jogi problémákról írt könyveket, amelyekben ha van is művészet, de az a finoman elemző logika művészete. Mily különbség a két férfiú munkája között és mégis mennyire egy lélek az, amely a kettőt áthatja! Az egyiknek a munkája átszellemült művészet, a másiké átszellemült tudo-

* Szladits Károly a Magyar Szemle 1928. novemberi számában.

mány. Magyarynak egész élete munkájában ugyanaz a bensőséges, áhítatos odaadás tükrözik, ugyanaz a teljes, szinte extatikus átolvadás tárgyába és e mellett a léleknek ugyanaz a derűje és magából fakadó boldogsága, amely a sanmarcói barát Szűz Máriáit és angyali seregeit olyan meghatókká teszi. És ugyanaz a rajongás, amelyet a barát képei mutatnak az égi hazáért, tölti el Magyaryt földi hazája iránt».

Az így elvonultan élő, csendben dolgozó tudósnek, a hangos szavaktól és lármától irtózó finom lelkében a meleg szeretetnek kiapadhatatlan lángja élt. Ebben a nemes érzésben csendült ki türelmetlenségtől mentes mély vallásossága, rajongó hazaszeretete, vonzódása a tudomány, tanítványai és barátai iránt. Mindenkihez udvarias, de csak forrón szeretett édesanyja és nővérei s néhány kiválasztott barátja és tanítványai irányában mosolyra derülő s melegséggel kitáruló, egyébként ellenben szinte a félszegségig elzárkózó külsejében puritán lélek lakozott, keresztényien megbocsájtó és segítségre kész. És mint perjogi tanításainak egyik alaptétele, hogy a polgári perben a felek nem gyakorolnak jogokat, legfeljebb megengedett cselekményeket, sőt szabályként éppen csak kötelességeket teljesítenek, úgy a saját életét is lényegében kötelességteljesítésnek fogta fel.

Önmagát jellemezte azokkal a meleg szavakkal, amelyeket Plósz Sándorról mondott akadémiai emlékbeszédében: «A tudományos kutatás nehéz munka, sok szenvedéssel jár, de kevesen vannak pályatársai között, akik annyira mártírjai voltak, mint ő. Az igazságot kereső, kutató nagy szellemek legfényesebb erényeit is megtaláljuk benne: a kötelességtudást és a szerénységet. Aki végigjárja az igazságkeresés rögzött útját, az kötelességtudó is szokott lenni és hamar felelősségérzetévé válik a gyarlóságának tudatára, megtanul szerény lenni». Magyary Géza valóban oly végtelenül szerény volt, aminő csak igazán nagy ember lehet. Lehetett volna Justitia csarnokában irányító helyen tettekkel tényező, de ő nem lett miniszter, hanem maradt magister és ez a «magis» nála valóban a *többet* jelentette. Hazaszeretete kulcsa a rejtélynek, hogy ő, aki annyira irtózott minden szerepléstől, kiállt a nemzetközi fórumok elé a nemzeti kisebbségek védelmére, a magyar igazság oltalmazására, mert érezte, hogy szükség van rá és tudományos felkészültségének egész vértetével

kiáltotta oda : «Tegyetek velünk igazságot, hogy fel ne boruljon a világ békéje, el ne vesszen Európa kultúrája : fiat justitia ne pereat mundus!» Mily csodálatos végzése a kifürkészhetetlen sorsnak, hogy a törékeny szervezetű, finomlelkű, halkszavú, szelíd tudós mint harcos dőlt ki ama küzdelem első csatásorából, amelyet a tudomány legnemesebb eszközeivel megcsonkított hazánk igazáért vívott. Ennek szimbolikus jelentősége van Magyary Géza egész nemes egyéniségére, kinek emlékét hálánk és el nem múló kegyeletünk övezi.

* * *

Mélyen Tisztelt Teljes Ülés! Ha gyenge szavaimmal csak főbb vonásokban is, ha gyarló előadásommal csak megközelítően is sikerült megjelenítenem Magyary Géza életét, alkotásait és egyéniségét, úgy igazat fogunk adni azoknak, akiknek ajkáról az ő halálhírére az a megállapítás röppent el : olyan férfit veszítettünk el benne, akit helyettesíteni talán lehet, de pótolni nem. Akkor csakugyan át kell éreznünk, hogy szellemi hagyatékát viszont nem engedhetjük át az elmúlásnak, hogyha valakiről, úgy róla kell és lehet mondanunk Horatiusszal : «non omnis moriar». Ha ez sikerült, úgy elértem célomat, akkor valóra fog válni az, amit alig egy éve a klasszikus gyászbeszéd szavait variálva az ő nyitott sírjánál tanítványai nevében mondtam : *«Méltatni jöttem Magyary Gézát, nem temetni. S bár a rossz, amit ember tesz, túléli őt s a jó gyakorta sírba száll vele, mi tudjuk, mert mi megfogadtuk, hogy nem léssen ez Magyary Géza sorsa is».*

Dr. Szászy Béla:

Mélyen Tisztelt Teljes Ülés!

Kötelességet vélek teljesíteni azzal, hogy a mi kedves tagtársunknak, Fabinyi Tihamérnak a jelenlevők és az egész Magyar Jogászegylet nevében őszinte köszönetet mondok remek emlékbeszédéért, amelyben a hű tanítványt jellemző szeretettel és igazán kimerítő alaposággal találó vonásokban rajzolta meg számunkra az ő szeretett mestere s a mi felejthetetlen tagtársunk, Magyary Géza életének, egyéniségének és munkásságának klasszikusan hű képét s hozzáadva saját szaktudásának, tudományos képzettségének kritikai és megvilágító szellemes megjegyzéseit, nemcsak Magyary Gézának állított az ő kiváló egyéniségéhez méltó emléket, hanem önmagát és saját tudományos írói készségét is klasszikus, irodalmi becsű műben öröktette meg.

Fogadja érte mindnyájunk hálás köszönetét.

Mégegyszer köszönve a megjelentek kegyeletes érdeklődését, az ülést bezárom.

FÜGGELÉK

MAGYARY GÉZA IRODALMI MUNKÁSSÁGA.

1886.

1. *A magán- és büntetőjogi jogsegély elvei.* Pasquich-jutalommal díjazott egyetemi pályamunka, 1886.

1888.

2. *A jog- és cselekvési képesség a nemzetközi magánjogban.* Magyar Igazságügy 1888. évi IV. és V. füzet.

1890.

3. *A rokonok törvényes öröklési rendje 1848. előtti jogunkban.* Magyar Igazságügy 1890. évi II—IV. füzet.

1892.

4. *A vétségén alapuló kártérítési kötelemekekről.* Magyar Igazságügy 1892. évi III—V. füzet.

1893.

5. *A kereskedelmi társaságok szervezésének irányelvei.* «Jog» 1893. évi 314., 331. és 339. II. és különlenyomatban is.
6. *A kiadói ügylet.* Különlenyomat a Jogi Szemléből, 1893. 133. l.

1894.

7. *A közkereseti társaság képviselőinek hatásköre.* Jogtudományi Közlöny 1894. 6. sz.
8. *A kereskedelmi társaságok reformja Franciaországban.* Jogtudományi Közlöny 1894. 13. sz.

1895.

9. *A cheque.* 1895. Magyar Jogászegyleti Értekezések. XI. köt., 2. füzet.

1896.

10. *Minő törvényhozási intézkedések kívánatosak a közönség érdekeinek megvédésére a biztosítási ügynökök képviseleti minősége és jogköre tekintetében?* Vélemény az 1896. évi jogászgyűlésen; l. ennek irományait 32. l.

1898.

11. *A magyar polgári peres eljárás alaptanai.* 395. l. Franklin-Társulat kiadása 1898.

1900.

12. *A perbeli egyezségek.* Jogtudományi Közlöny 1900. 35. évf. 37—38. sz.

1901.

13. *Felülvizsgálat a polgári perrend tervezetében.* Jogtudományi Közlöny 1901. 36. évf. 14. sz.
 14. *Fellebbezés és felülvizsgálat a polgári perrend tervezetében.* Magyar Jogászegyleti Értekezések 1901. 21. köt. 7. füz.
 15. *Kritikai ismertetése Lévy Béla: «A kereskedelmi jog elhatárolásának kérdése kereskedelmi törvényünk revíziója szempontjából» c. művének.* Jogtudományi Közlöny 1901. 36. évf. 23. sz.

1902.

16. *A magyar polgári perjog nemzetközi vonatkozásai.* 1902. 131. old. Balogh Jenő-féle Jogi Értekezések 4. füzet.
 17. *Értékpapírok a polgári törvénykönyv tervezetében.* 1902. 50. l. Grill kiadása.
 18. *A jövőre szóló elmarasztalás.* Jogtudományi Közlöny 1902. 37. évf. 2—3. sz.

1903.

19. *A királyi ügyész szerepe a polgári perben.* Jogtudományi Közlöny 1903. 38. évf. 15—16. sz.

1904.

20. *Felülvizsgálat a polgári perrend törvényjavaslatában a képviselőház igazságügyi bizottságnak módosításai szerint.* Magyar Jogászegyleti Értekezések. 30. köt. 4. füz.
 21. *A főudvarnagyi bíráskodásról szóló törvényjavaslat.* Jogállam 1904. 3. évf. 342. l.
 22. *Kritikai ismertetése Nagy Ferenc: «A magyar váltójog kézikönyve» IV. kiad. c. művének.* Jogtudományi Közlöny 1904. 39. évf. 7. sz.
 23. *Kritikai ismertetése Nagy Ferenc: «A magyar kereskedelmi jog kézikönyve» VI. kiad. c. művének.* Jogtudományi Közlöny 1904. 39. évf. 41. sz.

1906.

24. *A perbeli beismerés.* 1906. 255. l. Franklin-Társulat kiadása.
 25. *Az elismerés a bírói gyakorlatban.* Jogtudományi Közlöny 1906. 41. évf. 2. sz.

1907.

6. Újabb irányok a nemzetközi perjogban. 1907. Akadémiai székfoglaló. Értekezések a Társ. Tudományok Köréből. 13. köt. 8. sz.
27. A kir. Kúria tehermentesítése. Jogtudományi Közlöny 42. évf. 10. sz.
28. *Ungarisches Handelsrecht von 1903 bis Mai 1907*. Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 1907. 60. köt. 250. l.
29. A nemzetközi jogvédelem alapja. Jogállam 1907. 6. évf. 150. l.

1908.

30. A magyar polgári perjog nemzetközi vonatkozásai. Jogállam 1908. 7. évf. 603. Megjelent angol fordításban is.

1909.

31. A közokiratok végrehajtása tárgyában Magyarország, Ausztria és Németország között kötendő szerződés előkészítése. Magyarország Középeurópai Közgazd. Egyesületének kiadványa. 1909.
32. *Die Vollstreckungsrechtshilfe zwischen Ungarn, Österreich und Deutschland* (Az előbbi németül.)
33. Az ipari bíráskodás tekintettel az ipartörvény reformjára. A Magyar Közgazd. Társaság közgyűlésén felolvasott értekezés. Közgazdasági Szemle 1909. 33. évf.
34. Dékáni év megnyitőbeszéd. Különlenyomat a bpesti kir. m. tud. egyetem 1909—10. tanév irományaiból.

1910.

35. A bécsi jogsegély-konferencia eredményei. Jogtudományi Közlöny 1910. 45. évf. 3. sz.
36. Észrevételek a polgári perrend törvényjavaslatához. Jogtudományi Közlöny 1910. 45. évf. 39—42. sz.
37. A könyvkivonati illetékesség. Budapesti Hírlap 1910. nov. 25. sz.

1911.

38. Magyarország, Ausztria és Németország középeurópai közgazd. egyesületeinek 1911. jan. 3—4-én Bécsben a nemzetközi jogsegély tárgyában tartott konferenciáján mint magyar előadónak felszólalásai. Ezen egyesületek 1911. évi kiadványaiban.
39. «Kivánatos-e, hogy a törvényszéki ügyekben a francia référéhez hasonló sürgetési eljárás honosíttassék meg?» Az 1911. orsz. jogászgyűlés irományai. I. köt. 162—166. l. és II. köt. 240—245., 252. l.
40. A csődönkívüli kényszeregylezésről. Az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesületben tartott szakértekezlet jegyzőkönyvében. 1911.
41. *Die Verfolgung vermögensrechtlicher Ansprüche gegen fremde Schuldnerstaaten*. Ein ständiges internat. Schiedsgericht zur Entscheidung solcher

- Streitigkeiten. A Német Középeurópai Közgazd. Egyesületnek 1911. okt. 14-én Münchenben tartott gyűléséről készített jelentésében 81. l.
42. *Vélemény a jogi oktatás részleges reformja tárgyában.* Előadva az e tárgyban 1911. jan. 2-re egybehívott értekezleten. Értekezleti Jegyzőkönyv 1911.
43. *Die neue ungarische Zivilprozessordnung.* Recht und Wirtschaft 1911. 1 évf. 230. l.
44. *Die Grundsätze der Mündlichkeit und Unmittelbarkeit in der neuen ungarischen Zivilprozessordnung.* Recht und Wirtschaft. I. 1911. 403. l.
45. *Külföldi ítéletek az új polgári perrendben.* Jogállam 1911. 10. évf. 24. old.

1912.

46. *A végrehajtási jogsegély Bosznia-Hercegovinával.* A Magyar-Bosnyák-Hercegovinai Központ 1912. évi kiadványai közt.
47. *Magyar perjogi reformmozgalmak.* A Magyar Tudományos Akadémia 1911. november 12-iki osztályülésén felolvasott értekezés. Budapesti Szemle 1912. évf. 122. sz.
48. *Ungarische Handelsgesetzgebung von Mai 1907 bis 1912.* Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 72. k. 1912. 483. l.
49. *A szóbeliség és közvetlenség alapelvei az új polgári perrendtartásban.* (Átvéve a Recht und Wirtschaft 1912. évf.-ában megjelent dolgozatból.) Jogtudományi Közlöny 1912. 47. évf. 40. sz.
50. *Hellwig: A német polgári perjog rendszere.* Kritikai ismertetés. Jogtudományi Közlöny 1912. 47. évf. 43. sz.

1913.

51. *Emmer Kornél emlékezete.* Felolvastatott a Magyar Filozófiai Társulat 1913. febr. 26-án tartott ülésén. A Magy. Filoz. Társ. kiadmánya. 1913.
52. *Magyar polgári perjog.* 1913. 996. l. A Franklin-Társulat kiadása.
53. *Elnöki zárzó a Magyar Jogászegylet 1913. évi ülésén.* Magyar Jogászegyleti Értekezések. 1913. évf. Új folyam VI. köt. 44. füz.
54. *Az iszlám jogállásának szabályozása Magyarországon.* A Magyar-Bosnyák Gazdasági Központ felterjesztése a kormányhoz. 1913.
55. *Korunk igazságszolgáltatásának vezéreszméi.* A Magy. Jogászegylet 1913. évi őszi működését megnyitó közgyűlésen felolvasott értekezés. Magyar Jogászegyleti Értekezések. Új folyam VII. kötet 52. füzet. 1913.
- Ugyanaz kivonatban Jogt. Közl. 48. évf. 46. sz.

1914.

56. *A polgári perrendtartás alapelvei* című műben (Értekezéssorozat. Kiadta a Magyar Jogászegylet) I. fej. Területi, időbeli, személyi hatály és XII. fej. Személyállapotot tárgyzó perek.
57. *A végrehajtási jogsegély Magyarország és Ausztria között.* Kiadta Magyarország Középeurópai Közgazd. Egyesülete 1914.

58. *Die örtliche Zuständigkeit nach der neuen ungarischen Zivilprozessordnung.* Gerichtshalle 58. évf. 1914. 6—7. füz.
 59. *A törvényes vélelmek jogi természete.* Jogállam 1914. 13. évf. 18. l.
 60. *A harmadik moratórium rendelet.* Jogállam 1914. 13. évf. 624. l.

1915.

61. *A békemozgalmak és a világháború.* 1914. dec. 11-én a budapesti tud. egyetemen tartott előadás. Megjelent a «Háborús előadások a budapesti kir. m. tud. egyetemen» 1915. c. műben, a Budapesti Szemlében (1915. évf.) s több más tudományos lapban.
 62. *A bizonyítás az új polgári perrendben.* Jogállam perrendtartási füzet 1915. 14. évf. 1—2. sz.
 63. *Az új polgári perrend életbelépésének küszöbén.* Jogtudományi Közlöny. 1915. 1. sz.
 64. *Jogi oktatásunk reformja.* Jogállam 1915. 14. évf. 9—10. füz.

1916.

65. *A végrehajtási jogsegély Magyarország és Németország közt.* Magyarország Középeurópai Közgazd. Egyesületének kiadványa, 1916. 1—49. l.
 66. *Der Zwangsausgleich ausserhalb des Konkurses in Ungarn.* Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht LXXIX. (1916.) kötetében. 280—296. l.
 67. *A jog- és államtudományi továbbképzés fejlesztése.* A Felsőoktatási Egyesület véleményes jelentése. Budapesti Szemle 1916. évi júniusi füzetében és különlenyomatban.
 68. *Jogi feladataink Keleten.* Elnöki megnyitó a Magyar Keleti Gazdasági Központ jogi szakosztályának 1916. jan. 21-én tartott ülésén. A Központ kiadványa.
 69. *A választottbírósi eljárás az új polgári perrendben.* Jogtudományi Közlöny Emlékkönyve. 1916. 425—434. l.

1917.

70. *Verwaltung und Rechtspflege in Ungarn.* Az «Ungarn» című 1917-ben kiadott gyűjteményes ismertető kötet 268—308. lapjain.
 71. *Polgári életpályák.* Tájékoztató rokkant tisztek számára. 1917. 1—17. l.
 72. *A nemzetközi bíraskodás a magyar jogban.* Akadémiai székfoglaló. Ért. a phil. és társad. tudományok köréből. II. köt. 2. sz.

1918.

73. *A nemzetközi bíraskodás.* VIII. és 231. l. Kiadta a Magyar Jogászegylet könyvkiadóvállalata 1918.
 74. *Tudományos polgári perjog.* Jogtudományi Közlöny 1918. 53. évf. 14. sz.
 75. *A nemzetközi bíraskodás jövője.* Jogállam XVII. évf.

76. *Zwangsausgleich ausserhalb des Konkurses in Kroatien und Slavonien.* Zeitschrift für das gesamte Handels- und Konkursrecht. 81. k. 1—2. füz. 1918. Különlenyomatban is.

1920.

77. *Magyarország és a Nemzetek Szövetsége.* Jogállam 1920. XIX. évf. 1. sz.
 78. *Polgári igazságszolgáltatásunk jövője.* Magyar Jogi Szemle 1. évf. 76. 1.
 79. *Szászy-Schwarz Gusztáv.* U. ott. 1. évf. 321. 1.
 80. *A nemzetek Szövetsége a mi szempontunkból.* U. ott. 1. évf. 393. 1.
 81. *A magyar békeidegáció által az antanthatalmakhoz intézett jegyzék tervezete a Nemzetek Szövetsége tárgyában.* A m. kir. külügyminisztérium megbízásából. 1920.
 82. *Bírói határozatokhoz fűzött megbeszélések a Polgári Törvénykezési Jog Tárában I. kötet 11., 18., 21., 29., 40., 44., 61., 66., 69., 70., 72., 73., 130., 132., 177., 197., 224., 227. és 230. ll.*

1921.

83. *A nemzetközi bíraskodás a Nemzetek Szövetségében.* A Magyar Jogászegylet 1921. évi őszi ülészakát megnyitó közgyűlési előadás. Magyar Jogi Szemle II. k. 273—293. 1.
 84. *A Nemzetek Szövetségének reformja.* Jogállam 1921. decemberi száma.
 85. *Az állandó nemzetközi bíróság.* Külügyi Szemle 1921. júl.—okt. füzet.
 86. *Kritikai ismertetése dr. Fabinyi Tihamér: «A választott bíraskodás» c. művének.* Magyar Jogi Szemle 1921. 2. évf. 142—144. 1.
 87. *Bírói határozatokhoz fűzött megbeszélések a Polgári Törvénykezési Jog Tárában II. kötet 3., 5., 8., 17., 116., 121., 124., 137., 140., 142., 152., 177., 179., 181., 184., 186., 191., 225. és 229. l.*

1922.

88. *A szellemi tudományok művelésének válságos helyzete hazánkban.* 1922. A Felsőoktatási Egyesület közleményei. III. évf. 2. sz. Külön füzetben is.
 89. *La reforme de la Société des Nations.* Kelet Népe 1922. évi 3. sz. és Revue de Hongrie 1922. 15. évf. 26. füz.
 90. *Az állandó nemzetközi bíróság.* Akadémiai felolvasás 1922. június 19-én.
 91. *A nemzetközi vegyes döntőbíráskodás jogi természete.* Békejog és békegazdaság 1922. 2. évf. 1. füz.

1923.

92. *Zur Frage der Gültigkeit der Friedensverträge.* Kelet Népe 1923. 15. évf. 3—4. füz.
 93. *Réglement de procedure relative à la protection des minorités.* A népszövetségi Ligák 1923. évi bécsi közgyűlése számára. A Magyar Külügyi Társaság megbízásából.

1924.

94. *Előbbinek átdolgozása a Népszövetségi Ligák 1924. évi lyoni közgyűlése számára.*
95. *Principes fondamentaux d'une procédure relative à la protection des minorités.* Az International Law Association 1924. évi stockholmi közgyűlése számára.
96. *Magyar polgári perjog.* 950. l. II-ik teljesen átdolgozott kiad. 1924. Franklin-Társulat kiadása.
97. *Finnország polgári perjoga.* Jogállam. 1924. évi okt. füzet.
98. *Les rapports internationaux du droit hongrois privé.* Értekezés a Journal du droit international privé 41. évf. 1924. júniusi füzetében. 591—603. l.
99. *Véleményes jelentés a magyar jogtudomány állapotáról a Commission de coopération intellectuelle részére.* Francia nyelven. Kéziratban.
100. *Két véleményes jelentés a Ruffini-féle tervezet tárgyában a szellemi munka hatályosabb védelméről.* A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. 1924. Kéziratban.
101. *Bulletin de la jurisprudence hongroise.* Megjelent a Clunet-féle Journal du droit international c. folyóiratban.

1925.

102. *Projet révisé d'un règlement relative à la protection des minorités.* (A kisebb-ségi peres eljárás kimerítő rendszeres tervezete öt fejezetben és 39 §-ban. A Magyar Külügyi Társaság megbízásából a Ligák Uniójának 1925. évi varsói közgyűlése számára.)
103. *La valorisation des dettes dans le droit hongrois.* Értekezés a Clunet-féle Journal du droit international LII. kötetében. 652. l.
104. *Bulletin de la jurisprudence hongroise.* A magyar bírói gyakorlat nemzetközi vonatkozásainak ismertetése. Clunet-féle Journal du droit international. LII. k., 802.
105. *Zur Frage der internationalen obligatorischen Schiedsgerichtsbarkeit.* Deutsche Juristenzeitung XXX. k. (1925. évf.) augusztusi füzetében.
106. *A Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Jogtudomány.* Centenáris előadás 1925. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. Franciául is: *Revue des études hongroises et finno-ougriennes* 1926. évi 1. füzet. 5—28. l.

1926.

107. *Apponyi és az állandó nemzetközi bíróság.* Apponyi Emlékkönyv 188. l. Kiadta a Magyar Külügyi Társaság 1926.
108. *Bulletin de la jurisprudence hongroise.* A magyar bírói gyakorlat nemzetközi vonatkozásainak ismertetése. Clunet-féle Journal du droit international 1926. évfolyamában.

109. *A kisebbségi peres eljárás reformja*. Előadás francia nyelven az International Law Association 1926. évi bécsi konferenciáján. Megjelent az egyesület évkönyvében.
110. *Bulletin de la jurisprudence hongroise*. (Újabb ismertetése a magyar bírói gyakorlat nemzetközi vonatkozásainak.) Journal du droit international 1926. évf.
111. *A szellemi munkások jogi helyzete munkaadójuk csődje esetében*. Véleményes jelentés francia nyelven az Institut de cooperation intellectuelle számára. Kéziratban.

1927.

112. *Gróf Klebelsberg Kunó törvényjavaslatai a tudományos kutatás és a magas műveltség intézményei tárgyában*. Budapesti Szemle 1927. febr. szám.
113. *Plósz Sándor emlékezete*. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása 1927.
114. *A nemzetközi bíraskodás válsága*. Magyar Szemle I. kötet. 2. sz.
115. *Bulletin de la jurisprudence hongroise*. Clunet-féle Journal du droit international 1927. évf.-ban.
116. *Vélemény a szerzői jogi nemzetközi egyezmény reformja tárgyában*. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. Kéziratban.
117. *Az olasz jogösszehasonlítás és törvényelőkészítés évkönyve*. Jogállam 1927. 27. évf. 10. füz.

1928.

118. *A nemzetközi bíraskodás*. Polgári jog. 1928. évi 1—2. sz.
119. *Kompetenzstreit in der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit. Ein Beitrag zum ungarisch-rumänischen Agrarprozess*. 1928. Deutsche Juristenzeitung 38. évf. 3. füz.
120. *A kisebbségek védelme*. 1928. Magyar Szemle II. köt. 1. sz.
121. *Az optánspercek legújabb fejleményei*. 1928. Magyar Szemle III. köt. 1. sz.
122. *Importance et caractère juridique de la Cour permanente de justice internationale*. «Scientia» című milánói szaklap 1928. májusi száma. Különlenyomatban is.

Posthumus munkák.

123. *Sviluppo ed aspetti caratteristici della Procedura Civile Ungherese*. Különlenyomat a Diritto Comparato e Studi Legislativi évkönyvének II. és III. kötetéből. 1929.
124. *La juridiction de la Cour permanente de justice internationale*. Sajtó alatt.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.